

Univerzita Palackého v Olomouci
Filozofická fakulta
Katedra psychologie

VLIV DIMENZE DOMINANCE-SUBMISE
NA MEZILIDSKÉ VZTAHY U VOJÁKŮ Z
POVOLÁNÍ

INFLUENCE OF THE DOMINANCE-SUBMISSION DIMENSION ON
INTERPERSONAL RELATIONSHIPS AMONG PROFESSIONAL
SOLDIERS

Magisterská diplomová práce

Autor: **Bc. Jiří Němec**

Vedoucí práce: **PhDr. Daniel Dostál, Ph.D.**

Olomouc

2020

Rád bych na tomto místě poděkoval PhDr. Danielu Dostálovi Ph.D. za podnětné rady a za čas, který mi ochotně věnoval, když odpovídal na moje všetečné otázky. Poděkování také patří PhDr. Danu Štroblovi, který se nepřímo, leč velmi významnou měrou, podílel na tom, že tato práce vůbec vznikla. Děkuji také vojákům a občanským zaměstnancům Centra přenosových systému Agentury KIS, vojákům a občanům Správy letiště Pardubice a příslušníkům Vojenské policie, za ochotu se výzkumného šetření zúčastnit.

Místopřísežně prohlašuji, že jsem magisterskou diplomovou práci na téma: „Vliv dimenze Dominance-submise na mezilidské vztahy u vojáků z povolání“ vypracoval samostatně pod odborným dohledem vedoucího diplomové práce a uvedl jsem všechny použité podklady a literaturu.

V Olomouci dne 2. 3. 2019

Podpis

OBSAH

Číslo	Kapitola	Strana
	OBSAH	3
	ÚVOD	5
	TEORETICKÁ ČÁST	7
1	interpersonální teorie osobnosti	8
	1.1 O dominanci a submisivitě	10
	1.2 Vybrané výzkumy dominance	14
	1.3 Vybrané výzkumy submisivity	16
	1.4 Dominance a submisivita v prostředí armády	18
2	Spokojenost a rodinný život vojáků z povolání	21
	2.1 Životní spokojenost, pohoda, kvalita života, stres	21
	2.2 Životní spokojenost a rodinný život vojáků z povolání	23
	2.3 Vybrané výzkumy spokojenosti a rodinného života vojáků.....	26
3	Vztah dominantního a submisivního chování k životní spokojenosti	29
	3.1 Interpersonální chování a životní spokojenost jako autogenetický model.....	29
	3.2 Dominance a životní spokojenost v americké společnosti	31
	3.3 Některé další studie vztahu dominance a submisivity a životní spokojenosti.....	33
	VÝZKUMNÁ ČÁST	36
4	Výzkumný problém	37
	4.1 Výzkumné cíle	37
5	Typ výzkumu a použité metody	38
	5.1 Testové metody	38
	5.1.1 Dotazník životní spokojenosti	38
	5.1.2 Dotazník interpersonální diagnózy.....	39
	5.1.3 Demografické údaje	45
	5.2 Formulace hypotéz ke statistickému testování	46
6	Sběr dat a výzkumný soubor	47
	6.1 Výzkumný soubor	47
	6.2 Sběr dat	49
	6.3 Etické hledisko a ochrana soukromí.....	49
7	Práce s daty a její výsledky	51
	7.1 Práce s daty	51
	7.2 Výsledky ověření platnosti statistických hypotéz	52
	7.3 Další výsledky statistického testování.....	54

8	Diskuze	57
	8.1 Zdroje chyb.....	57
	8.2 K výsledkům výzkumu.....	58
	8.3 Praktická využitelnost výsledků výzkumu	60
9	Závěr.....	61
10	Souhrn	63
	LITERATURA.....	67
	PŘÍLOHY.....	76

ÚVOD

Ve své bakalářské práci jsem mimo jiné zjistil, že mají vojáci naší armády velmi problematické vztahy se svými partnery či partnerkami, ale také se svými dětmi. Protože to ovšem nebylo ústředním tématem práce, nevěnoval jsem tomu příliš pozornosti. Později jsem si všiml, že dr. Dziaková tento jev podložila výzkumem již v roce 2009, ve kterém zjistila, že je v armádě 63 % rozvodovost. Tehdy jsem se vrátil k úvahám o tom, proč tomu tak asi je. První úvaha vedla (jako u většiny lidí) k tomu, že vojáci jsou velmi často mimo domov ať už na cvičeních či jsou nasazeni v misi, někteří dokonce prožijí významnou část svého života na vojenských ubytovnách a za rodinou jezdí jen sporadicky. Pak se ovšem můžeme ptát, zda je to příčina či důsledek potíží v jejich vztazích. Tímto směrem se ovšem vydalo již mnoho výzkumníků, přičemž situace v naší Armádě je v tomto ohledu stále stejná. Přemýšlel jsem tedy, co dalšího může hrát roli v problematice mezilidských vztahů u vojáků z povolání. Došel jsem k závěru, že vojáky musí ovlivňovat samotný systém, ve kterém se v Armádě pohybují (samozřejmě zde hraje roli i to, že Armáda cíleně vybírá pro aktivní službu jen určité typy osobností). Nicméně. Armádní systém je systémem autoritativním s jasně vymezenou hierarchií, ve které je člověk buď nadřízeným nebo podřízeným. I mezi vojáky ve zdánlivě komplementárních vztazích jsou jasně definované hierarchické vazby. Vzpomeňme na časy povinné základní vojenské služby, kde byli vojáci děleni na „mladé“ a „mazáky“ přičemž funkce a hodnosti měli stejné. V tomto duchu, i když již ne tak explicitně, fungují tato nepsaná pravidla v prostředí armády stále. V těchto úvahách jsem pokračoval dále a uvědomil si, že to, co vojáky v aktivní službě silně ovlivňuje, je otázka moci. Představíme-li si škálu dominance a submise, pak předpokládám, že vojáci se na ní budou pohybovat na chvostech, což je dáno tím, že autoritativní systémy jsou z určitého úhlu pohledu relativně primitivní. „Věci“ jsou buď správně nebo špatně. Úkol voják buď splnil (perfektně) nebo nesplnil. Je nadřízený či podřízený, mocný nebo bezmocný. Není nic mezi. Na druhé straně předpokládám, že k tomu, aby mohl být člověk ve vztahu dlouhodobě spokojen, měl by se na této škále pohybovat relativně kolem středu. Tito lidé si jsou pak vědomi rozmanitosti světa, názorů, osobností atd. a jsou do značné míry ochotni odlišnost respektovat ba dokonce si ji i zamilovat.

Tato diplomová práce by měla přinést odpověď na otázku, zda se vojáci opravdu pohybují na chvostech této škály a zda s tím koreluje i jejich vnímání životní spokojenosti s důrazem na spokojenost v úzce rodinném kruhu. Totéž budeme ověřovat i na vzorku

civilního obyvatelstva s tím, že zde předpokládáme soustředění výsledků na škále dominance/submise kolem středu.

Tento výzkum by měl přispět k lepšímu porozumění problematice rodinných vztahů vojáků z povolání. Výsledky by poté mohli posloužit k sestavení preventivních či rehabilitačních programů pro vojáky, kteří potíže v rodinném životě skutečně zaznamenávají. Měli by také posloužit vojskovým psychologům, kteří se s vojáky dostávají do styku pravidelně.

TEORETICKÁ ČÁST

1 INTERPERSONÁLNÍ TEORIE OSOBNOSTI

V 50. letech minulého století nastala v psychologii osobnosti změna důrazu průzkumu izolovaného jedince na jedince v interpersonálním vztahu. Od anamnézy, symptomatických nálepek k analýze sociální interakce. Tento přesun pozornosti byl inspirován řadou disciplín jako je neopsychoanalýza, kulturní antropologie či komunikační teorie. Sullivan (1953) zavádí pojem interpersonálních vztahů, který ovlivnil řadu významných badatelů v oblasti humanitních disciplín a stal se ústředním konceptem mnoha teorií osobnosti. Většinový názor, že sociální chování není zcela náhodné, vedl ke snaze konstruovat teorie, jež by poskytovaly základ pro předpovídání interpersonálního chování. To je považováno za jeden z nejdůležitějších aspektů osobnosti, je definováno jako chování, které je pozorovatelné, vědomě či symbolicky ve vztahu k jinému reálnému či představovanému jedinci (Leary, 1976).

Sullivan (1953) původně tuto teorii vytvořil jako psychiatrickou, nicméně jí dal obecný sociálně psychologický základ. Inspirován byl kriticky pojatou psychoanalýzou a empirickými poznatky vývojové psychologie o „interpersonálních situacích“. Osobnost definoval jako relativně setrvávající vzorec vracejících se interpersonálních situací, které charakterizují lidský život. Vysvětlení vyžaduje definice vracející se interpersonální situace. Toto souvisí s jeho dynamickým pojetím osobnosti, které je založeno na významu zkušeností z raného dětství. Osobnost jedince se vyvíjí v interakci s matkou a zkušenosti z tohoto období jsou rozhodující i pro její utváření v dospělosti. Rattner (1969) jeho postoj označuje jako neopsychoanalytickou sociální psychologii. Vraccující se interpersonální situace jsou vlastně vraccující se zkušenosti, determinující aktuální chování a utvářející osobnost. Opakující se zážitky z dětství, a především z nejdůležitější sociální interakce, kterou je interakce dítě-matka, vedou k postupnému utváření obrazů „dobré“ či „zlé“ matky, kdy tyto obrazy vystupují za jisté pravidelnosti a jsou propojeny s pocity jistoty a úzkosti a vytvářejí ve světě dítěte personifikaci dobra a zla, poté splývají v jediný funkční komplex, který je znovuprožíván.

Tak jak stálé jsou rysy osobnosti, tak jsou stálé i charakteristiky interpersonálních situací. Dynamické utváření osobnosti se manifestují ve dvou základních snahách. 1. je to

snaha po dosažení uspokojení (pursuit of satisfaction), 2. jde o snahu po dosažení bezpečí (pursuit of security). Obě tyto snahy mají interpersonální vztažnost, uplatňují se v interpersonálních situacích. Pro naprostou sociální závislost dítěte jsou rozhodující aspekty jeho raných interpersonálních interakcí, a proto je také interpersonální situace základním činitelem utváření osobnosti (Sullivan, 1953).

Podstatnou roli v této problematice hraje úzkost, která je důsledkem hrozby nejistoty, jež může setrvávat po celý život a stávat se podstatným motivem jednání (tendence k redukci úzkosti). Úzkost indukovaná z raných interakcí krom toho zužuje vědomí člověka a zaměřuje jeho interpretace některých situací jako situací ohrožujících. I když je úzkost vytěšňována, narušuje behaviorální adjustaci, zanechává rezidua nedůvěry. S úzkostí je asociováno vše zakázané, hříšné či zločinné, a to je vytěšněno do nevědomí, kde je umístěno vše, co nebylo integrováno se sociálním životem osobnosti. Úzkost se utváří hlavně v období raného věku, v období empatické zkušenosti (citový vztah dítěte k matce). Ten má pak přímý vztah k potřebě interpersonální jistoty. Také vývoj ega je výsledkem zkušeností a v konfrontaci se sociálním prostředím vytváří dynamiku lidského života. Jejím aspektem je obrana tohoto systému jáství, který má pro jedince hodnotu stejnou jako hodnota života, nicméně nejen života biologického bytí, ale i jako plně prožívaného sociální existence. Tato plnost prožívání je omezována úzkostnými tenzemi, ale také pocity, které se vývojem nevyhnutelně dostávají. Příkladem může být nenávist (Sullivan, 1953).

Interpersonální teorie osobnosti zdůrazňuje vývojovou kontinuitu dvou na sobě závislých procesů: Interpersonálních interakcí a utváření osobnosti. Spojujícím článkem je v raném dětství (tedy v úvodních fázích vývoje) personifikace empatické zkušenosti. Složitější je parataxická (kognitivně uspořádaná) zkušenost, a vývojově nejvýše organizovanou je syntaktická zkušenost, ustavující na základě symbolických procesů uspořádanou zkušenost. Nejpůvodnější, empatická zkušenost představuje dosud nespojené, neintegrované zážitky. Na úrovni empatické zkušenosti již zážitky dítěte dostávají vědomý význam. Na formování osobnosti a paralelně s tím také na formování sociálních vztahů se podílí míra uspokojení a úspěšnosti, neuspokojení a neúspěšnosti. Všechny koncepty Interpersonální teorie osobnosti jsou jednoznačně vztaženy ke zkušenostem jedince z interpersonálních interakcí (Nakonečný, 2009).

Popis struktury osobnosti dle Benjamina (1974) bývá většinou rozdělován do dvou kategorií. Jednak jsou to multidimenzionální přístupy a pak také přístupy vycházející ze dvou či tří dimenzí. Oba přístupy mají své nedostatky, ale samozřejmě i přednosti. Jednou

z hlavních předností jednodušších dvou či třídimenzionálních modelů je považována snazší interpretace a možnost znázornit model v reálném prostoru.

Timothy Leary provedl svůj výzkum osobnosti jako vedoucí výzkumného projektu nadace Kaiser Foundation v roce 1950 (Leary, 1957). Jeho model osobnosti je interpersonální v tom smyslu, že osobnost se projevuje především v kontextu dyadických vztahů, spíše než charakterových vlastností nebo shluků klinických symptomů. Leary vycházel z práce Murrayho a Morgana, tvůrců Tematického apercpečního testu. Murrayovy kategorie psychologických potřeb (Murray, 1938) byly reorganizovány a uspořádány po obvodě, aby byly vztahy mezi nimi více zřejmé (Magnavita, 2002). Zdá se, že proměnné interpersonálního chování je možno řadit kruhově kolem dvou ortogonálních polárních dimenzí: dominance-submise, hostilita-afiliace (Leary, 1957).

1.1 O dominanci a submisivitě

V následující kapitole nabízíme čtenáři nespočet různých pohledů mnoha autorů na problematiku fenoménu dominance (autokracie) a submisivity (poníženosti).

Vágnerová (2004) uvádí, že dominance charakterizuje neústupné, energické až agresivní jedince s potřebou sebeprosazení a tendencí ovládat druhé, s vysokým sebevědomím, sebejistotou a sebehodnocením.

Dominance je sociální motiv osobnosti odrážející tendence k podřízení ostatních jedinců vlastním požadavkům (Cakirpaloglu, 2012).

Z etologického hlediska je pojem dominance chápán jako postavení jedince ve skupině (Chase et al, 2002). Máme zde na mysli utváření dominantní hierarchie, která vychází z kompetice (konkurenční boj) o zdroje.

Klasičtí psychoanalytici vnímají pojetí dominance poněkud obsírněji. Freud (1957) namísto pojmů dominance a submise používá, dle něj, těmto pojmům nadřazené pojmy – aktivita a pasivita, mezi kterými předpokládá polaritu. Maskulinita, agrese, sadismus a voyerismus jsou aktivní. Feminita, submisivita, masochismus a exhibicionismus jsou pasivní. V této Klasické teorii se pak maskulinita definuje jako schopnost přijmout aktivní roli a feminita jako schopnost akceptovat roli pasivní. Tato teorie ovšem dále předpokládá, že pudy mohou podléhat zvratům ve svůj opak. Nejčastěji jsou v této souvislosti zmiňovány sadismus a voyerismus. Freudův názor na rovnost pasivního a femininního byl velmi často kritizován ze strany analytiček.

Freudovi teze se nepřímo dotýká Matějček (1996), který vysvětluje příčiny relativně dobré sociální adaptace žen, které vyrostly v dětském domově. V dětském domově je možné získat zkušenost s různými variantami ženské role, do určité míry byt' nepřímo, i s mateřskou rolí (pracovnice dětských domovů jsou většinou matky). Vychovatelky jim reprezentovaly ženskou a mateřskou roli jako něco dobrého a žádoucího. Navíc je typicky ženské chování podobnější tomu, co je vyžadováno v dětském domově i jiných institucích. Dívky jsou zvyklé se podřídit a přizpůsobit, chovat se submisivně, beze snahy o individuální prosazení. Proto jsou přijatelné pro dominantní muže, kteří chtějí o všem rozhodovat.

V mnoha studiích z oblasti psychologie je dominance chápána jako stálý osobnostní rys, který je směsicí genetických a fyziologických vlivů. Dle tohoto pojetí se jedná o danou a neměnnou charakteristiku, která v průběhu života a napříč různými situacemi kolísá jen nepatrně (Sadalla a kol., 1987).

Na druhé straně někteří vědci dominanci považují za proměnnou, která se projevuje až v interakci mezi lidmi. Jako taková by ovšem dominance byla ovlivňována prostředím a zejména postavením interakčního partnera (Mitchell a Mapel, 1985).

Zajímavý příspěvek k tématu nalezneme v díle Ericha Fromma (1941) *Strach ze svobody*. Přemýšlíme-li nad tématem dominance, jistě nám do vědomí přijde i myšlenka na fenomén moci. Toto slovo má dvojí význam: jednak vyjadřuje držbu moci nad někým, schopnost ovládat ho. Druhým významem je mít sílu něco dělat, být schopen, být silný. Tento druhý význam nemá s ovládáním nic společného, vyjadřuje dokonalé ovládání něčeho ve smyslu mistrovství, schopnosti. Hovoříme-li o bezmocnosti, máme na mysli tento význam, nemyslíme osobu, která není schopná ovládat druhé, ale takovou, která není schopna dělat to, co chce. Tak může moc znamenat dvě věci — dominanci nebo potenci. Jsou vzdáleny tomu být totožné, navzájem se vylučují. Impotence, užijeme-li tohoto pojmu nejen na sexuální oblast, ale na všechny oblasti lidských možností, vyúsťuje v sadistické usilování o nadvládu; tou měrou, jakou je někdo potentní, to jest schopný uskutečňovat své možnosti na základě své svobody a integrity, je mu žádostivost moci cizí. Moc ve smyslu ovládání je perverzí potence přesně tak, jako je sexuální sadismus perverzí sexuální lásky.

Sadistická touha po moci je hojně vyjádřena v knize *Mein Kampf*. Charakteristický je Hitlerův typicky sadistický vztah jak k německým masám, které „miluje“ a současně jimi pohrdá, tak k politickým odpůrcům, svědčící o destruktivních prvcích, důležité složce jeho sadismu. Mluví o uspokojení, jaké mají masy v dominanci: „*To, co chtějí, je vítězství*“

silnějšího a zničení nebo bezpodmínečná kapitulace slabšího. Jako žena, která se chce spíše poddat silnému muži než vládnout slabochovi, tak masy milují spíše vládce než prosebníka a v nitru jsou daleko více uspokojeny doktrínou, která nestrpí vedle sebe žádného soupeře, než poskytnutím liberální svobody; často jsou v rozpacích, co si s ní počít, a dokonce snadno upadají do pocitu opuštěnosti. Nejsou si vědomy ani drzosti, kterou jsou duchovně terorizovány, ani násilného zkrácení svých lidských svobod a vůbec jim nepřijde na mysl klamnost doktríny“ (Fromm, 1941, s. 112).

Hovoříme-li o dominanci, hovoříme rovněž o potřebě sebepotvrzení, která dále vyjadřuje potřebu bezpečí. Vyšší hodnotu vlastní osobnosti doprovází pocit pohody i bezpečí a naopak. Motivace k potvrzení vlastní osoby má různé podoby. Mluvíme v této souvislosti především o soupeření, řízení kolektivu, odmítání autorit či konformismu. Pro nás nejpodstatnější je ovšem potřeba dominance, která se může manifestovat například v konverzaci nebo naprosto banálně – koupí obrovské limuzíny, která vyžaduje dvojnásobný parkovací prostor (Cakirpaloglu, 2012).

Dominance jako potřeba se vyskytuje u všech živočišných druhů žijících v hierarchicky organizovaných skupinách, člověka nevyjímaje. V živočišné říši má sociální chování instinktivní charakter, dominance u lidí souvisí spíše s vrozenými a získanými činiteli. Vrozené tendence k sociální dominanci dokazují různé osobnostní vlastnosti, jako jsou energičnost, vytrvalost, houževnatost, sebedůvěra a další. Mezi vnější činitele dominance patří kulturní normy (muž-žena, dospělý-dítě, rodič-dítě, apod.), sociální stratifikace (vyšší-nižší vrstva), skupinová organizace (vůdce-stoupenec), pracovní kolektiv (ředitel-zaměstnanec) apod. Podíl vnitřních a vnějších činitelů osobnostní dominance nelze snadno určit. Mnohdy jsou vnitřní činitelé rozhodující při prosazování individuální potřeby dominovat nad jiným člověkem či skupinou. Uveďme si na tomto místě dva ilustrativní příklady. Představme si mladou odvážnou pracovníci, před kterou ustupuje i samotný ředitel firmy. Jiným příkladem může být voják, který v klíčovém okamžiku převezme velení nad bojovou jednotkou. Sociální činitelé ovšem také vyvolávají potřebu individuální dominance a to tehdy, když se kupříkladu dostane k moci jinak nevýznamný, zakomplexovaný člen skupiny (Cakirpaloglu, 2012).

Potřeby dominance a submisivity tvoří komplexní celek. Člověk může dominovat pouze v přítomnosti jiného submisivního jedince nebo skupiny. Sociální psychologie označuje tuto výměnu jako cesarismus-poltonismus. César zde představuje individuální tendenci dominovat, zatímco poltron (plachý) označuje protipól této tendence, tedy tendenci

k podřizování se vůli a řízení dominantních osob či institucí. Skupinu tohoto typu lze prezentovat modelem pyramidy, jejichž hierarchické uspořádání určuje jednotlivé pozice a vztahy mezi členy skupiny (Cakirpaloglu, 2012).

Podobný pohled na vztah dominance a submise nám nabízí Brewer a Gardner (1996), kteří tvrdí, že lidé s vysokým nezávislým sebepostavením zdůrazňují individuální jedinečnost a vlastní hodnotu. V mezilidské interakci se tyto lidé zaměřují na to, aby byli odlišní od ostatních. Zdůrazní své silné stránky, aby se ujistili o své vlastní hodnotě. Při extrapolaci tohoto procesu na dyadický konflikt (dominance-submisivita) bude osoba s vysoce nezávislým sebepostavením hájit svou jedinečnost a vlastní hodnotu. Když čelí dominantnímu soupeři, může osoba pokorně reagovat tak, aby zůstala odlišná od soupeře. To je zároveň zjevně nežádoucí, protože podlehnutí soupeři ohrožuje jeho vlastní hodnotu. Alternativně může konfliktní strana reagovat dominantně. Individuální jedinečnost je posílena zaměřením na protichůdné názory. O vlastní hodnotě se jedinec také ujišťuje, pokud strana konfliktu donutí oponenta, aby podlehl. Když čelí submisivnímu oponentovi, měla by osoba s vysoce nezávislým sebepostavením reagovat dominantně. Jedinečnost a vlastní hodnotu lze potvrdit zaujetím jiného názoru a přiměním oponenta, aby podlehl. To znamená, že konfliktní strana s vysoce nezávislým sebepostavením se zapojí do dominantních konfliktních situací bez ohledu na to, zda je soupeř dominantní či submisivní. Předchozí výzkumy naznačují, že nezávislé sebepostavení je spojeno s používáním dominantních strategií v mezilidských kontaktech (Cross, Hardin a Gercek-Swing, 2011). Lidé s vysoce nezávislým sebepostavením používají přímější komunikaci a bez přemýšlení vyjadřují své vlastní preference (Gudykunst et al., 1996), ale také inklinují k tomu, být konfrontační (Oetzel, 1998).

Dominance a submisivita hraje také významnou roli v samotném definování self. Podle Brewera a Gardnera (1996) lidé s vysokým vztahovým sebepostavením zdůrazňují udržování významných vztahů. To lze ilustrovat výzkumem komplementarity v dyadických interakcích. Interpersonální komplementarita byla nejprve zkoumána studiem interakcí v klinických podmínkách. To bylo později zpracováno do obvodového modelu obsahujícího základní mezilidské rozměry (Wiggins, 1979). Pokud jde o rozměr potřeby interpersonální kontroly, komplementarita se týká osoby reagující na dominantní chování oponenta submisivně, ale na submisivní chování oponenta dominantně. V neverbálním chování byla pozorována komplementarita (Tiedens & Fragale, 2003). Kromě toho Tiedens, Unzueta a Young (2006) zjistili, že vnímání partnera provádějícího úlohu se řídilo vzorcem

komplementarity: účastníci s vysokým sebehodnocením dominance inklinovali vnímat svého partnera jako méně dominantního, zatímco účastníci s nízkým sebehodnocením dominance inklinovali vnímat svého partnera jako dominantního. Potřeba komplementarity je silnější u lidí s vysokým vztahovým sebepestavením. Lidé s vysokým vztahovým sebepestavením mají tendenci se zapojovat do chování podporujícího vztahu, jako je uspokojování potřeb svého partnera (Cross et al., 2011). V případě střetu zájmů mají lidé s vysokým relačním sebepestavením tendenci vidět výsledek pozitivně, i když upřednostňují svého partnera (Gore & Cross, 2011). Uvedením těchto zjištění do kontextu dyadického konfliktu lze očekávat, že konfliktní strana s vysokým vztahovým sebepestavením, aby se dosáhlo komplementarity, bude používat submisivní konfliktní reakce, když je soupeř dominantní, a používat dominantní konfliktní reakce, když je soupeř submisivní.

1.2 Vybrané výzkumy dominance

Výzkumů dominantního chování bylo od průkopnických prací Learyho a dalších provedena celá řada. V této kapitole shrneme některé z nich. Kapitulu zařazujeme pro lepší pochopení konceptu dominance v mezilidských vztazích.

Klasickým příkladem je tzv. klovací pořádek u slepic, kde každý pták má své místo v hierarchii a dominuje všem jedincům, kteří jsou na nižších pozicích. Tato sociální struktura vede k upevnování skupiny a redukuje míru agresivity mezi jedinci (Schjelderup-Ebbe, 1975). Dominanční hierarchie se objevují u většiny sociálně žijících druhů, včetně našich nejbližších příbuzných primátů (Cowlshaw, Dunbar, 1991). Během sporů s ostatními ve skupině, kteří sledují své cíle, si jedinec uvědomí své schopnosti a eventuelně se vytvoří vzájemné porozumění omezením plynoucích z každého asymetrického vztahu (Hawley, 1999). V důsledku toho jsou pak asymetrické vztahy shrnuty do dominantní hierarchie. Socializační proces začíná již při vstupu do školy, kdy dětem vrstevníci pomohou zjistit, které chování je v jakém kontextu efektivní, a které ne. Jak podporovat sociální vazby a co je ničí. Ti, co se dobře přizpůsobí novému společenskému řádu, se naučí regulovat emoce, ovládat impulzy a ovlivňovat ostatní jedince přijatelným způsobem. Právě tyto schopnosti jsou nutné pro osoby ve vedoucích pozicích, kteří se v mnohém podobají alfa samcům ve zvířecí říši (Hawley, 1999).

Zajímavým současným výzkumem této problematiky je také výzkum, který provedl Stulp a kol (2015). Ti si položili otázku, proč je v mnoha kulturách vyšší postavení spojováno s vyšším společenským statutem. Následně provedli řadu výzkumů, které

ukázaly, že výška postavy pozitivně souvisí s interpersonální dominancí a může přispět k obecně pozorovanému vztahu mezi výškou a sociálním statutem.

Dalším velmi aktuálním výzkumem je práce, kterou provedl tým v čele s Rose Meleady (2019). Výzkum byl zaměřen na dopady meziskupinového kontaktu na životní prostředí, postoje a chování. Vycházejí ze studií, které byly provedeny v nedávné době a které naznačují, že podpora ideologií založených na nerovnosti, tedy na orientaci na sociální dominanci, může predikovat jak meziskupinové postoje, tak chování k životnímu prostředí. Jedinci s vyšší sociální dominancí jsou ochotnější využívat prostředí neudržitelným způsobem, protože to napomáhá produkci a udržování hierarchických sociálních struktur. Ve 4 studiích provedených s britskými dospělými výzkum dokazuje, že dosažením méně hierarchického a více rovnostářského (snížení sociální dominance) meziskupinového kontaktu podporuje ekologičtější postoje a chování.

A u hierarchicky uspořádaných skupin ještě zůstaneme. Hierarchické uspořádání skupiny se nevyskytuje jen u lidí, ale také v živočišné říši. Zoopsychologové studovali vztahy uvnitř pyramidální skupiny na základě existujícího pořadí klovaní. Vrchol skupinové pyramidy zaujímá nejdominantnější člen, který klove všechno podřízené, dno skupiny tvoří nejsubmisivnější jedinec, který snáší klovaní všech ostatních, zatímco v meziprostoru jsou vertikálně uspořádané vrstvy jedinců, kteří trpí klovaní od mocnějších jedinců nad sebou a zároveň sužují ty slabší pod sebou. Příchod nového člena zpravidla vyvolá nové uspořádání skupinové hierarchie, což se u lidí děje zejména uvnitř neformálních skupin. Psychickým pozadím restrukturační skupin je inherentní potřeba člověka jakožto sociálního tvora dominovat nad ostatními jedinci, což je zvláště zřejmé u osob s nejnižším sociálním statutem (Cakirpaloglu, 2012).

Jinou studii, která nám poskytuje vhled do problematiky vlivu dominantních rysů na mezilidské vztahy, provedli výzkumníci z brněnské Masarykovi univerzity. Studie zkoumá vztah mezi empatickým vedoucím, dominantním vedoucím a třemi různými ukazateli efektivity vedení lidí během čtyřměsíční manažerské simulační hry. Údaje o 184 CEO byly získány prostřednictvím vlastních zpráv, z výsledků simulační hry, kterých se účastnilo 3 330 pracovníků. Každý generální ředitel byl hodnocen v průměru 18 pracovníky stran pohotovosti vedení a vnímané efektivity vedoucího pomocí Dotazníku Interpersonální diagnózy (ICL). Výkonnost skupiny byla hodnocena na základě výsledků herních společností. Ani empatický vedoucí ani dominantní vedoucí nekorelovali s některým ze tří ukazatelů efektivity vedoucího. Analýza umírněného efektu však odhalila významný vliv

interakce empatického a dominantního vedoucího na skupinovou výkonnost, vnímanou efektivitu vedoucího a na pohotovost k vedení. Generální ředitelé s větší vřelostí jsou méně efektivní, pokud mají nízký stupeň dominance. Naopak vztah mezi vřelostí a efektivitou vůdce je pozitivní, je-li stupeň dominance vysoký. Efektivní vůdce proto musí být jak vřelý, tak dominantní. Nízký stupeň dominance v kombinaci s nadměrnou vřelostí by mohl vyvolat kontraproduktivní účinek. Výsledky studie objasnil nedostatečně prozkoumaný vztah mezi vřelým vedoucím a efektivitou a současně doložil význam zkoumání různých stylů vedení (Procházka a kol, 2014).

Výzkum Procházky a kolektivu do značné míry vychází z práce Stodgilla a Coonse (1957), kteří vypracovali model vůdcovství, jenž popisuje styl vedení pomocí dvou dimenzí. Jedná se o interpersonální zájem – jak vůdce jedná s druhými lidmi a o úkolovou iniciativu – jak vůdce strukturuje a organizuje řešení úkolů, které se objeví. Blake a Moulton (1982) předpokládají, že úspěšní vůdci skórují vysoko na obou dimenzích, nechápou tyto dimenze jako „bud“ „anebo“. Podle Fiedlera (1978) existují tři faktory na nichž podle něj závisí vysoká úspěšnost vůdce: vztahy vůdce s podřízenými, formální pozice vůdce, co se týče moci a zdrojů, a povaha úkolu. V některých situacích mají největší úspěch úkolově orientovaní vůdci, zatímco v jiných vyniknou vůdci orientovaní na vztahy.

Výše uvedené nám velmi jasně ilustruje, jak významně dominantní chování ovlivňuje mezilidské vztahy a potažmo celé sociální i enviromentální prostředí.

1.3 Vybrané výzkumy submisivity

Stejně jako u dominance, i zde shrneme některé výzkumy z oblasti submisivity, abychom si udělali celistvý obraz o této problematice.

Prvním výzkumem, který si krátce představíme, je práce Carvalho (2018) a kol. Výzkumníci zde zaměřili svou pozornost na sociální zkušenosti, které mají významný dopad na kognitivní funkce a hodnocení sociálních interakcí. Konkrétně, vzpomínky na antipatie rodičů, submisivita a šikana během dětství mohou mít významný vliv na paranoidní myšlenky v pozdějším životě. Vícenásobnou hierarchickou regresní analýzou, která byla provedena na vzorku 91 pacientů s diagnózou Paranoidní schizofrenie v remisi a v aktivní fázi, jejich nejbližších příbuzných (n = 32) a zdravých probandů představujících kontrolní skupinu (n = 64). Cílem bylo prozkoumat dopad distálních (událostí z dětství) a proximálních faktorů (současných kognitivních, emocionálních a behaviorálních aspektů

sociálního fungování) na frekvenci, míru přesvědčení a úzkosti vyplývající z paranoidních myšlenek u účastníků z výše uvedených čtyř vzorků. Výsledky ukázaly, že proximální a distální faktory (ostuda, submisivní chování, negativní sociální srovnání, antipatie od otce) predikují několik aspektů paranoidních myšlenek. Tyto proměnné měly rozdílný dopad na postižené pacienty a na zdravé probandy z kontrolní skupiny.

Vyžadování podřízenosti může mít negativní dopad na kognitivní výkon v běžných sociálních prostředích (např. ve školní třídě). Ovšem i laboratorní studie na zvířatech naznačují, že stres spojený se sociální porážkou může narušit kognitivní výkon. Je méně jasné, zda predispozice zvířete k sociálnímu podřízení (tj. tendence, která je vyjádřena před zkušenostmi se sociální porážkou), souvisí s jeho kognitivními schopnostmi (např. „obecnou“ inteligencí). Pomocí geneticky různých druhů myších samců bylo zjištěno, že v případě neexistence zkušeností dospělých se sociální hierarchií nebo sociální porážkou je predispozice pro sociální podřízenost spojena s vyšší obecnou kognitivní schopností (souhrnný výkon pomocí souboru pěti vzdělávacích úkolů). Tendence k sociální podřízenosti není závislá na tělesné hmotnosti myši, ale jak obecné kognitivní schopnosti, tak tendence k sociálnímu podřízení jsou přímo spojeny s vysokou reaktivitou vůči stresu (tj. zvýšením volného kortikosteronu indukovaného mírným stresem). Tento soubor výsledků naznačuje, že submisivní chování a citlivost na stres mohou být spojeny s lepším kognitivním potenciálem, a to může odrážet nativní predispozici, která předchází vystavení sociálním tlakům. Obecněji řečeno, tyto výsledky zvyšují možnost, že se u sociálně podřízených zvířat vyvinuly kompenzační strategie, které usnadní jejich přežití, a že při absenci vyžadování (či vynucení) podřízenosti mohou být normálně poslušní jedinci lépe připraveni na kognitivní úspěchy (Matzel et al, 2017).

Další zajímavou práci postuloval Marion (1993) a kol., kteří pozorovali v Africe se vyskytující hyeny skvrnitě, které žijí ve velkých smečkách ve vysoce strukturované společnosti, v níž dominují ženy. Smečka je společnost štěpné fúze, kde jsou členové často osamělí nebo v malých skupinách. Hyeny skvrnitě mají rituální pozdrav, během kterého dva jedinci stojí rovnoběžně a hledí opačným směrem. Oba jedinci obvykle zvedají zadní nohu a čichají nebo olizují anogenitální oblast druhého. Unikátním aspektem pozdravů mezi nimi je významná role ztopořeného „penisu“ u zvířat obou pohlaví. Ženské hyeny skvrnitě spojily vnější stydké pysky a „pseudo-penis“ tvořený klitorisem, který se velmi podobá mužskému penisu a může u něho být také dosaženo erekce. Během pozdravů submisivní jedinci signalizovali gesto, které nemusí být nutně dominantním účastníkem opětováno. Asymetrie

byly nejvýraznější v pozdravech mezi dospělými samicemi, kde se pravděpodobnost asymetrie zvýšila s rozdílem v postavení partnerů. Pozdravy mezi dospělými samicemi a samci byly neobvyklé a omezeny na samce nad střední pozicí, hlavně na alfa samce. Modely afilačního chování primátů předpokládají, že výhody plynoucí ze sociálních vztahů s různými jedinci nejsou stejné a že jsou jedinci vybíráni tak, aby maximalizovali výhody, které získají ze sociálních vztahů s ostatními. Pozorované rozdělení pozdravů mezi partnery různých pozic odpovídalo predikcím těchto modelů. Zkoumání neadaptivních hypotéz o vývoji „pseudo-penisu“ ukázalo, že konvenční scénář spojující (počáteční) virilizaci ženských genitálií s výběrem ženské dominance nevysvětluje ani počáteční virilizaci, ani vývoj „pseudo-penisu“ do své současné podoby a funkce. Autoři tohoto výzkumu představili nový scénář, který spojuje 1. počáteční virilizaci s výskytem novorozeneckých siblicidů mezi členy vrhu s dvojčaty a 2. výdaje na uhájení „pseudo-penilní“ kontroly nad kopulací a submisivitou mužů. Analýza dat potvrdila předchozí adaptivní hypotézy o funkci „pseudo-penisu“ v pozdravech a navrhla nové hypotézy, které by odpovídaly doposud nevysvětlitelným rysům.

Vzhledem k tomu, že samostatných výzkumů submisivity v literatuře nenalezneme mnoho, omezíme se tedy jen tyto příklady. Pro budoucí výzkumníky by to nicméně mohlo být výzvou, této oblasti věnovat pozornost.

1.4 Dominance a submisivita v prostředí armády

Nemusíme být odborníky na armádní problematiku, abychom kupeckými počty došli k závěru, že u vojáka je určitá míra dominantního chování žádoucí. Dziaková (2009) v profesigramu vojáka z povolání přímo uvádí, že voják má být alespoň průměrně dominantní a adekvátně agresivní.

Dziaková ve své publikaci (2009) k těmto otázkám vyjadřuje výstražně. Pojmy jako „určitá míra“ nebo „průměrná míra“ dominance nejsou voleny náhodou. Vojáci jsou v zahraničních misích vystaveni enormní zátěži, kterou je dlouhodobé odloučení od rodiny (kde se velmi často během odloučení vytvářejí nepříjemné třecí plochy – často se manifestují v podobě konfliktů v otázkách výchovy dětí), ale také samozřejmě náročnost služby v zahraničí. Problémem se pak mohou stát nekontrolované projevy agresivity během vojenského zásahu. Vojáci, kteří se ve strážní či patrolovní službě velice rychle adaptují na roli „muže zákon“, mohou být v případě výskytu negativních projevů místního obyvatelstva zvýšeně agresivní a mohou vyhledávat konfliktní situace, v nichž by se projevila jejich

převaha daná legálními drženími zbraně. Zkušenosti z misí jasně ukazují, jak latentní agresivita může vystoupit na povrch, když ji vojáci ve specifických sociálních situacích potřebují. Také naznačují něco o tom, jak se v české armádě zobrazuje moc a dominance. Příkladem je představa, že tento typ autority se automaticky pojí s brutalitou a tyranizováním.

Negativní projevy dominance můžeme v armádě pozorovat u vojáků velitelů, kteří používají autoritativní styl velení. Ten je charakteristický tím, že velitel stanovuje všechny úkoly, určuje způsoby jejich provádění, stanoví, kdo a s kým bude spolupracovat, a nepřipouští, aby se podřízení zúčastňovali na hodnocení situace a rozhodování. Snaží se posilovat své postavení monopolizováním informací, ukládá úkoly s velmi podrobnými návody, při jejich plnění podřízené vojáky stále „komanduje“ a uplatňuje příliš těsnou kontrolu práce. Neustále je v pozici nezastupitelného a jediného zodpovědného člověka. Na pozadí zdůvodnění tohoto stylu velení zpravidla nacházíme názory, že většina vojáků nerada pracuje, snaží se odporovat nadřízeným velitelům a chce pro svou činnost podrobný návod. Ve zvýšené míře se může vyskytovat u jedinců s extrémní dominancí, ale i u lidí nejistých a nerozhodných, ti ho využívají k určité kompenzaci. Dlouhodobé používání prvků autoritativního stylu velení má mnoho negativních důsledků na aktivitu a iniciativu podřízených, na mezilidské vztahy u dané jednotky a na další stránky jejich života. Tento styl velení se osvědčuje v mimořádně náročných situacích, v podmínkách nedostatku času a také tam, kde jde o nově se utvářející jednotky. Jeho trvalé uplatňování však neodpovídá obsahu práce velitele ani potřebám soudobé armády (Dziaková, 2009).

Ze subjektivní zkušenosti autora této práce je tento styl velení v armádě ČR stále velmi živý. Kromě latentních důvodů, které uvádí velitelé pro legitimizaci užívání tohoto stylu velení, které nám představuje dr. Dziaková, doplníme, že většina takto smýšlejících velitelů vnímá své podřízené jako malé děti – Ty je skutečně potřeba hlídat, mnoho věcí jim vysvětlovat a vychovávat je. Tento pohled na podřízené je ovšem velmi nezralý a není divu, že ho dospělí muži u jednotek odmítají a staví se proti němu různými, často nepřímými způsoby, která se ve nakonec manifestují výše zmíněnými důsledky.

K nejzajímavějším objevům v této problematice patří zjištění, že ve skupinách s nejvyšší produktivitou většinou nenajdeme vyhraněné úkolově zaměřené velitele. Lewin, Lippitt a White (1939) srovnali tři různé styly vedení chlapeckých zájmových kroužků. Vyšlo najevo, že různé typy vedení mají různé výsledky. Autoři studie vždy po nějakém čase vyměnili vedoucí, aby získali jistotu, že příčinou rozdílných výsledků nejsou osobnosti

chlapců. Výsledky však i potom zůstaly stejné. Chlapci z družiny autoritářského vedoucího pracovali pilně, ale jen co odešel z místnosti, úplně přestali pracovat. K dosažení nějakého cíle potřebovali neustálou kontrolu. Také projevovali egoismus - soustředili se na svůj vlastní úkol a druhým nepomáhali. Chlapci, kteří měli demokratického vedoucího, pracovali radostně a bez přerušení, a to i tehdy, když vedoucí opustil místnost. Také si vzájemně pomáhali. Chlapci, jejichž vedoucí používal styl laissez-faire, naopak nepracovali vůbec. Bezcílně bloumali a zřejmě se nudili. Projevovali velmi malý zájem o nabízené činnosti.

2 SPOKOJENOST A RODINNÝ ŽIVOT VOJÁKŮ Z POVOLÁNÍ

V následující kapitole se seznámíme s aspekty ovlivňující životní spokojenost zejména vojáků z povolání, ale pozornost budeme věnovat i fenoménu spokojenosti jako takovému. Nahlédneme na tomto místě i do oblasti rodinného života vojáků z povolání.

2.1 Životní spokojenost, pohoda, kvalita života, stres

Při představení každého tématu se nevyhneme jeho obecnému vymezení pro lepší pochopení kontextu čtenářem. Ani tato podkapitola nebude výjimkou.

Při definování pojmu životní spokojenosti narazíme na problémy vycházející z několika metodických obtíží, které přesné definování provází. Zmíňme se například o sémantické akcentaci (zdravotní stav, všeobecná kvalita života), vztažném systému (sebehodnocení, hodnocení někým jiným), rozsahu (celková životní spokojenost nebo životní spokojenost v jednotlivých oblastech života), perspektivě (bilancování nebo perspektiva současnosti). Shoda panuje v názoru, že k životní spokojenosti mohou přispívat jak kognitivní (bilanční), tak afektivní komponenty (zdraví, psychická stabilita apod.) všech oblastí života. (Fahrenberg a kol., 2001).

Hartlovi definují spokojenost naopak velmi jednoduše: „příjemný pocit z dobrých vztahů a dobře vykonané činnosti“ (Hartl, Hartlová., 2000, s. 259).

Hamplová je pak toho názoru, že na spokojenost je možno nahlížet ze subjektivního hlediska (tedy jak člověk sám hodnotí svou spokojenost, se sociálními vztahy, naplňováním stanovených cílů apod.) a hlediska objektivního (finanční situace, zdravotní stav, sociální status – hodnoceno z vnějšku) (Hamplová, 2004). Subjektivní hledisko můžeme dále dělit na kognitivní komponentu (jak jedinec rozumově hodnotí vlastní život) a na afektivní komponentu (emoční prožívání vlastní situace) (Hamplová 2006).

S životní spokojeností velmi úzce souvisí i životní pohoda (well-being) (Křivohlavý, 2004) nebo někdy uváděný subjective well-being, což je překládáno jako subjektivní zdravotní stav (Fahrenberg a kol., 2001).

Křivohlavý člení životní pohodu do dvou úrovní. První úroveň se týká psychické pohody ve smyslu sebepřijetí, osobního růstu, samostatnosti a druhá úroveň pojednává o sociální pohodě, tedy o sociálním přijetí a integraci. U každého jedince pak může životní pohodu ovlivňovat více faktorů:

- genetické předpoklady nás vedou k tomu, abychom se cítili v lepší či horší pohodě.
- pocit pohody je ovlivněn uspokojováním potřeb
- člověk prožívá životní pohodu, pokud má stanoveny životní cíle (má smysl života)

(Křivohlavý, 2004).

Fahrenberg (2001) a kol. k tomuto uvádí trochu odlišné členění. Well-being dělí do čtyř dimenzí:

- životní spokojenost – chápe ji jako spokojenost danou plněním životních cílů
- štěstí – vztahuje se k dlouhodobému pozitivnímu afektivnímu stavu (je jejím rozšířením)
- pozitivní afekt – jako přechodný pocit radosti
- negativní afekt – přechodný pocit strachu, deprese, starostí apod.

Se spokojeností také velmi úzce souvisí stres. Ten je v původním slova smyslu chápán jako fyziologická odpověď organismu na nadměrnou zátěž neúnikového charakteru, která vede ke stresové reakci (Hartl, Hartlová, 2000). Se stresem se také setkáme tam kde dochází k událostem, které jedinec vnímá jako ohrožení své tělesné nebo duševní pohody (Atkinson, 2003). Výraz stres potom pochází z latinského stringere a na přelomu 14. – 15. stol. se začíná vyskytovat ve významu strasti, útrapy nebo těžkostí, duševního napětí.

Gottvaldová a Znojilová (2006) význam pojmu stres shrnuly následovně. Dle nich se jedná o reakci organismu na kladené požadavky a dostupné prostředky. Je to stav určitého fyziologického, ne psychologického napětí. Příprava na útok nebo útěk. A počátek mnoha onemocnění.

Stresorem rozumíme činitele způsobujícího nadměrnou zátěž, kdy tento činitel je jedincem považován za ohrožující a způsobuje stresovou reakci. Stresovou reakcí rozumíme celkovou tělesnou reakci zahrnující kognitivní, behaviorální a fyziologické komponenty. Z fyziologického hlediska způsobuje stresová reakce aktivaci sympatiku – tj. části vegetativního nervového systému, který způsobuje zrychlení krevního oběhu a srdeční činnosti, zvýšení krevního tlaku, prohloubení dýchání, vyplavení energetických zásob do

krve (sacharidy, tuky) – což se označuje za přípravu na reakci fight-or-flight – freeze (útěk – útok – ustrnutí). Na psychické úrovni dochází k pocitům úzkosti, zármutku, hněvu, strachu, motorickému neklidu či poruchám spánku. Stresová reakce je ovšem značně individuální – u rozdílných jedinců se může projevovat odlišně (Atkinson, 2003).

2.2 Životní spokojenost a rodinný život vojáků z povolání

Časté nasazení a odloučení, výzvy v oblasti služby pro rodiny vojáků z povolání související s vojenskou rodinnou mobilitou, izolace vojáka od rodiny a přátel kvůli častým změnám pozic a vliv vysokého tempa provozu na rodiče a děti... To jsou jen některé z okolností, které přímo souvisejí s vojenskou kulturou a ovlivňují pohodu rodin vojáků z povolání (Shiffer et al. 2015).

Armáda je často označována jako „chamtivá instituce“, která vyžaduje „hodně“, jak od svých zaměstnanců, tak od jejich rodin (Soeters et al. 2006). Na druhé straně je ale armáda připravena pomoci rodinám vojáků z povolání v časech, kdy to budou potřebovat. Tato podpora je v armádě nanejvýš důležitá pro pohodu vojáků v aktivní službě a jejich rodinných příslušníků (Steele a Walters 2001). V zahraničních armádách bylo zjištěno, že vojenská kultura obklopující rodiny vojáků z povolání ovlivňuje vyhledávání a přijímání pomoci, ale také sociální chování rodin vojáků z povolání (Drummet et al. 2003). U civilistů bylo zjištěno, že podpůrná pracovní a rodinná kultura souvisí s vyšším využitím pracovních dávek, vyšším zájmem o práci, nižším konfliktem mezi rodinou a prací a nižšími úmysly opustit organizaci (Thompson et al. 1999). Podobné pozitivní korelace byly nalezeny ve výzkumu podpůrných kultur vhodných pro rodiny vojáků z povolání (Huffman et al. 2008).

Vojenský životní styl dále zahrnuje mnoho proměnných, které mohou ovlivnit vojenskou kulturu a podporu. Patří sem například typ zaměstnání partnerů civilistů, opakované převelení v rámci služby, čas strávený mimo domov (z důvodu nasazení), kvalita bydlení a morálka, které se vztahují k podpoře rodiny a blahobytu (Drummet et al. 2003; Paulus et al. 1996; SteelFisher et al. 2008).

Výzkum podpořil názor, že vnímání komunity, formální podpora jednotkou a neformální podpora od ostatních vojáků jsou významnými činiteli při pozitivní adaptaci rodiny (Bowen a kol. 2003; Bowen a McClure 1999; Segal a Harris 1993), jakož i individuální životní spokojenosti a pracovní spokojenosti (Limbert 2004). Vojenská kultura

požaduje, aby velitelé jednotek dohlíželi, jak na pracovní výkon, tak na rodinný život členů své jednotky. Podpora jednotkou je definovaná Bowenem a kol. (2003, s. 34), jako „rozsah, v jakém jsou příslušníci jednotky a jejich rodiny schopny pocítit hmatatelnou, informační a sociálně emotivní podporu od velitelů jednotek, neformální podporu a pomoc ze strany kolegů z jednotky a dalších členů jejich rodin.“ Jednotka může být prvním zdrojem podpory, se kterým se vojáci v aktivní službě a jejich rodiny setkávají, když jsou převeleni k nové jednotce, a může to být jediný zdroj podpory pro partnery civilisty a jejich děti v době nasazení či odloučení z jiného důvodu.

Velitelé jednotek jsou ústředním zdrojem rozvoje neformálních vztahů pro rodiny vojáků z povolání a pozitivního pocitu sounáležitosti (Bowen et al. 1999). Welsh a kol. (2015) zjistili, že formální a neformální sociální sítě (podpora manželů, sousedů a velitelů jednotek) ovlivnily vztah mezi zkušenostmi z nasazení a prožívanou depresí, připravenost na misi a spokojenost s vojenským životem.

Pokud jde o podporu vojáků-rodíčů a prospívání jejich dětí-adolescentů, podle Palmerovy recenze (2008) o nepřímých účincích vojenského prostředí na děti jsou klíčové interakce mezi rodiči a dětmi. Například rodičovské postoje a změny týkající se převelení ovlivňovaly studijní a psychosociální oblasti jejich dětí (Finkel et al. 2003) a schopnost přizpůsobení rodičů a jejich duševní zdraví po návratu z mise souvisí s úrovní vazeb mezi rodiči a dětmi (Rosenheck a Nathan 1985; Samper a kol. 2004; Sayers a kol. 2009). Kromě toho je deprese rodiče spojena s depresivními příznaky jejich dětí-adolescentů prostřednictvím negativních rodinných procesů (Bureau et al. 2009; Reeb et al. 2010) a narušení sociálních vazeb rodičů (např. převelením, nasazením v misi) a psychologické důsledky těchto poruch jsou škodlivé pro duševní, fyzickou a sociální pohodu jejich potomků (Branje a kol. 2010; Conger a kol. 2003).

Představa, že podpora a pohoda rodičů vojáků má vliv na jejich dospívající děti, je doložena „zásadou přenosu“ O'Neal, Richardson, Mancini a Grimsley (2016), což znamená, že špatné prospívání rodičů souvisí se špatným prospíváním jejich dětí-adolescentů, zejména s jejich depresivními příznaky, celkovým fyzickým zdravím a menšími sociálními vazbami. Tato zjištění společně ukazují, že podpora rodičů je důležitá pro pohodu jejich adolescentů a procesy, jimiž k tomuto přenosu dochází, jsou důležitým bodem zkoumání pro další porozumění dynamice vojenské rodiny.

Dalším a klíčovým činitelem velmi úzce souvisejícím se spokojeností rodin vojáků z povolání je teorie sociálních akcí a změn (SOC), která je vnímána jako kapacita komunity, „do jaké míry členové komunity jednak prokazují pocit sdílené odpovědnosti za obecné blaho komunity a jejích členů a potom také prokázat kolektivní kompetence při využívání příležitostí pro řešení potřeb komunity a při konfrontování situací, které ohrožují bezpečnost a pohodu členů komunity“ (Bowen et al. 2000, s. 7). Komunitní kapacita je zvláště důležitá pro jednotlivce a rodiny, kteří jsou členy systému, kde si váží přátelství, soudržnosti a táhnou za jeden provaz, aby si navzájem poskytovali podporu v případě problémů. Přístup SOC poskytuje rámec rodinných procesů, které jsou důležité pro porozumění rodinám v jejich komunitě (např. Jak rodiny fungují; Mancini et al. 2005).

Neformální sítě a formální systémy jsou klíčové pro pochopení toho, jak rodiny procházejí výzvami a využívají podpory, ke které mají přístup (Bowen et al. 2003, 2015; Mancini a Bowen 2013). Mezi neformální sítě podpory patří vztahy, které lidé každodenně navazují. Patří sem přátelství, sousedské vztahy a skupiny vzájemné podpory (Bowen et al. 2003). Formální systémy podpory zahrnují organizace, agentury a v případě armády, velitele jednotek na různých úrovních odpovědnosti (Bowen et al. 2015). Těmito organizovanými systémy podpory, se kterými vojáci z povolání komunikují, mohou být velké systémy (tj. Centrum podpory rodiny; Richardson et al. 2016) nebo lidé, s nimiž denně spolupracují v pracovním prostředí (tj. velitelé jednotek). Jsou považovány za formální kvůli základní odpovědnosti za podporu, kterou jsou tyto systémy povinny poskytovat. Formální systémy v armádě mají větší odpovědnost než civilní zaměstnavatelé a vedoucí, protože vedení jednotek je zodpovědné za udržování vztahů mezi členy jednotky a jejich rodinami (Bowen a kol. 2003; Huebner a kol. 2009).

Krátce se ještě zmíníme o tzv. Kontextovém modelu rodinného stresu, který byl popsán týmem pracovníků pod vedením Bosse (1987), kteří provedli řadu studií o rodině zaměřených na různé proměnné, které s rodinami souvisí. Kontextový model rodinného stresu odpovídá za vnitřní dynamiku rodiny a zejména za to, jak rodiny vnímají své situace a výzvy, kterým čelí, když musí zvládnout a odolávat stresu v armádním prostředí právě například z nasazení člena rodiny v misi, či při jeho přeložení k jiné jednotce (Boss et al. 2017). Kultura je také jednou z proměnných tohoto přístupu, včetně důrazu na atributy konkrétní kultury (např. Vojenské kultury). Tento rámec odpovídá vnějším souvislostem rodiny a jejím vnitřním souvislostem, které zahrnují pravidla a role, které řídí interakci členů rodiny (Oshri et al. 2015).

2.3 Vybrané výzkumy spokojenosti a rodinného života vojáků

V následující kapitole se zmíníme o aktuálním vědění v oblasti životní spokojenosti jako takové, ale i o životní spokojenosti vojáků z povolání.

Jedním ze zajímavých výzkumů poslední doby je studie portugalských badatelů, kteří s využitím teorie sebeurčení (Deci & Ryan, 2008) jako teoretického rámce otestovali model, který zvažuje vliv vnímání podpory organizace a výměny lídra za jiného člena jednotky na pracovní motivaci a pohodu v práci. Hypotetický model byl testován na reprezentativním vzorku 1 045 portugalských vojáků. Z výsledků vyplynulo, že autonomní pracovní motivace významně souvisí s oběma kontextovými faktory (podpora organizace a výměny lídra za jiného člena u jednotky). Kromě toho autonomní pracovní motivace pozitivně souvisí s pracovní angažovaností a negativně souvisí s vyhořením a řízená motivace vykazovala opačný vzorec. Zajímavější bylo zjištění, že autonomní pracovní motivace je mechanismus, který pomohl vysvětlit vztah mezi kontextovými faktory a pohodou na pracovišti. Výsledky této studie opět upozorňují na důležitost porozumění mechanismům, které ovlivňují chuť zapojení se do pracovní činnosti, snižují riziko vyhoření a napomáhá zvolit vhodné způsoby intervence (Chambel, Castanheira, Oliveira-cruz & Lopes, 2015).

V prostředí armády ještě zůstaneme a představíme další z aktuálních výzkumů. Tentokrát studie zkoumala dopad finančních zdrojů na pohodu vojáků. Podle primárních údajů shromážděných z velkého armádního uskupení na Středozápadě výsledky naznačovaly, že vojáci s vyššími dluhy na kreditních kartách a nižším vnímaným čistým jměním měli nižší úroveň subjektivní pohody. Vojáci s většími vnímanými finančními znalostmi a většími nouzovými spořicími účty měli vyšší úroveň subjektivní pohody. Výsledky rovněž naznačily, že dluh za automobilové půjčky může hrát malou roli v subjektivním blahobytu vojáků. Osobní finanční manažeři, finanční plánovači, poradci a jiní poskytovatelé finančních služeb mohou tyto znalosti použít k identifikaci těch, jejichž subjektivní pohoda může být nebo by mohla být narušena osobní finanční tísní (Bell, Nelson, Spann, Molloy, Britt & Goff, 2014).

I následující práce je z prostředí armády. Ta podává zprávu o studii, která zkoumala specifickou životní spokojenosti a psychické pohody u účastníků záchranných operací v krizových situacích. Účastníky studie byli vojáci a záchranáři (44 mužů ve věku 19–26 let), kteří byli porovnáni s muži, kteří se záchranných operací nezúčastnili (44 mužů ve věku 17–

26 let). Data byla sbírána pomocí Škály osobní pohody a Ryffovy stupnice Psychické pohody. Krizová situace je zde považována za výzvu pro osobní růst. Studie prokázala, že mimořádná situace (v tomto případě povodeň velkých oblastí, kde lidé žili) vytváří pro jedince „výzvu“. Výsledkem je mobilizace fyzických a duševních zdrojů jedince. Účastníci záchranných operací jsou charakterističtí aktivitou v řízení dané situace; mají schopnost efektivního využití životních podmínek. Výsledkem je vzestup subjektivní úrovně psychické pohody (Yaremtchuk, 2014).

V dalším výzkumu, který představujeme, se autoři zaměřili na studium sociálních sítí vojáků z povolání a jejich rodin. Předpokládá se, že formální a neformální sociální sítě jsou významnými činiteli ovlivňujícími rodiny vojáků z povolání. V této práci výzkumníci zkoumají jejich účinky na rodiče i adolescenty ve vojenských rodinách vojáků v aktivní službě (N = 236 rodin). Sociální rámce a kontextový model teorií rodinného stresu se používají jako rámce pro analýzu toho, jak dimenze vojenské kultury ovlivňují životní spokojenost rodičů, jakož i klíčové vývojové změny jejich dětí-adolescentů (například duševní zdraví). Mezi klíčové nálezy analýz patří pozitivní vztah mezi podporou rodičů od velitelů a kolegů vojáků. Šetření subjektivní pohody rodičů odhalilo důležitou souvislost se spokojeností civilních členů rodiny vojáka z povolání s vojenským životem na změnu prožívané pohody u rodin, které zažily stresující vojenské situace. Tato zjištění upozorňují na význam více proměnných souvisejících s pochopením odolnosti příslušníků armády a jejich rodin (Degraff, O'Neal & Mancini, 2016).

Autoři další studie, která by neměla ujít naši pozornosti, vycházeli z předpokladu, že externalita štěstí je psychologický konstrukt, který odkazuje na stupnici, ve které jedinci vnímají vlastní úroveň štěstí, jež je většinou závislá na vnějších faktorech. Cílem studie bylo prověřit spolehlivost a platnost stupnice Externality of Happiness (EOH) mezi vzorkem tureckých dospělých. Celkem 230 účastníků (152 mužů a 78 žen; průměrný věk = 37,8 let, SD = 9,1) vyplnilo sebeposuzovací škálu externality štěstí, životní spokojenosti, rozkvětu, sebeúcty, a strachu ze štěstí. Bylo zjištěno, že EOH negativně koreluje se životním uspokojením, vzkvétáním a sebedůvěrou a pozitivně koreloval se strachem ze štěstí. Měření také ukázalo přírůstkovou hodnotu nad sebeúctou při předpovídání životní spokojenosti (Yildirim, Barmanpek & Farag, 2018).

Následující výzkum zařazujeme jako ilustraci platnosti psychosomatického konceptu lidského bytí. Výzkumníci se zde zaměřili na objasnění vlivu duševní pohody na rekonvalescenci pacientů po kardiovaskulárních operacích. Výzkum probíhal v období

předoperačním až po jeden rok po operaci. U 48,4% pacientů bylo zaznamenáno zvýšení a 40,8% pacientů zaznamenalo snížení duševní pohody po operaci. Výsledky naznačily, že s posttraumatickým růstem byla spojena pouze pozitivní změna po operaci před chirurgickým zákrokem (tj. Relativita k ostatním, vývoj / zapojení do nových možností, přijetí okolností). Zjištění podporují potřebu zlepšit kvalitu služeb a školení souvisejících se spiritualitou a poskytují konkrétní místo pro zásah poskytovatelům zdravotní péče, kteří mohou posílit posttraumatický růst u pacientů s kardiovaskulárními chorobami (Kearns, Becker, Mcminn, Bennett, Powers, Warren & Edgerton, 2019).

3 VZTAH DOMINANTNÍHO A SUBMISIVNÍHO CHOVÁNÍ K ŽIVOTNÍ SPOKOJENOSTI

Výstupem této práce by mělo být lepší pochopení vlivu dominantního/submisivního chování na partnerské vztahy vojáků z povolání. V této kapitole se pokusíme obecně shrnout dosavadní vědění o této problematice. Vzhledem k tomu, že z prostředí Armády ČR se nám, kvůli utajení, nejspíše nepodaří získat aktuální výzkumy na toto téma (pokud vůbec nějaké proběhly), pomůžeme si aktuálními výzkumy získanými buď ze zahraničních armád nebo z prostředí civilní populace.

3.1 Interpersonální chování a životní spokojenost jako autogenetický model

O analýze vztahu interpersonálního chování a životní spokojenosti podává zprávu Nordmann (2014) a svým pojetím má asi nejbližší k pojetí, které nám předkládá autor této diplomové práce.

Účelem jeho výzkumu bylo potvrdit platnost modelu interpersonálního fungování pojmenovaného jako autogeneze, který by měl odpovídat míře pocitu životní spokojenosti v souvislosti s mezilidskými vztahy v souvislosti s nimiž se předpokládá, že se vyvíjejí a odpovídají nastavení, které udává interpersonální chování. Transformace těchto struktur by měla vést k rozšíření sfér a osobní hloubky v sociální participaci, osobnímu řízení své činnosti a osobní a sociální odpovědnosti. Cíle uváděného výzkumu byly tři. 1) Cílem výzkumu bylo zjistit spolehlivost identifikace autogenetických skupin při zkoumání jednotlivých životních rozhovorů. 2) Snažil se potvrdit kombinaci skóre LSI a ICL-D jako indexového měřítka autogenetických kategorií. 3). Snažil se potvrdit, že skupina charakteristicky identifikovaná s koncepty odrážejícími určitou část autogenetické sekvence by byla primárně složena z členů, jejichž jednotlivé autogenetické fungování spadá do této části sekvence, což prokazuje validaci kritéria autogenetického modelu.

Autogenetický model symetricky vyjadřuje napětí mezi uspokojením a nespokojeností sebe samého a společností, spojené s lidskou zkušeností. Freud (1963) v

knize *Civilization and Discontents* tvrdí, že napětí mezi já a společností je trvalé a nevyřešitelné. Jedinec nemůže sledovat své vlastní potřeby, aniž by se dostal do konfliktu se společností. Teoretici ve freudovské tradici vyjádřili inherentní konflikt v této rodině modelů, pokud jde o život, jako ekvivalent separace a individualizace, na rozdíl od fúze, závislosti a smrti (Rank, 1929, 1945). Autonomie na rozdíl od homonomie nebo oddání se (Angyal, 1941, 1951) je vyjádřením jednání vzdorujícího společenství (Bakan, 1966, 1968, 1971).

Nordmann popisuje dříve nezveřejněné výsledky analýzy údajů shromážděných mezi lety 1974 a 1979 dokončené v roce 1991 identifikující perspektivy interpersonální teorie označované jako autogeneze. Autor navrhuje, aby historické údaje a analýzy byly revidovány jako zdroj relevantních současných poznatků. V roce 1975 Morton Lieberman a Bertram Cohler z Chicagské univerzity dokončili studium etnických osobnostních korelátů životní spokojenosti. Vzorku 285 první a druhé generace chicagských irských, italských a polských mužů a žen ve věku od 40 do 80 let bylo předloženo 20 položek indexu spokojenosti života (LSI), který vyvinula Bernice Neugarten (1961) z University of Chicago a 19 osobnostních škál používaných v té době, z nichž jedna ze škál byla z Learyho dotazníku ICL použitým i v našem výzkumu, měřící Dominanci (ICL-D). ICL-D indexy osobnosti použité ve studii Nordmanna se ukázal jako nejlepší prediktor životní spokojenosti, $r = 0,29$, $p < 0,001$.

Aby bylo možné prozkoumat korelaci mezi hodnocením životní spokojenosti a dominancí zjištěnou v etnické studii, bylo 27 mužů vybráno pro otevřený rozhovor. Získané rozhovory byly zaznamenány a přepsány a kopie byly dány autorovi k analýze. Výsledná analýza (Nordmann, 1991) naznačuje, že dominance měřená ICL-D odráží různá zpracování interpersonálního chování, označovaná jako autogeneze, a že pozitivní a negativní hodnocení indexu spokojenosti s životem v každém ze zpracování autogeneze odrážejí dialektiku, která přispívá k posunům uvnitř a mezi zpracováními. Analýzou položek ICL bylo zjištěno, že zde „dominance“ nebyla vnímána v obecně přijímaném smyslu pro vládnutí nebo nadvládu. V souvislosti s touto studií se jako dominantní jeví vůdce zodpovědný, ale také něžný, shovívavý a pečující o ostatní.

Z analýzy rozhovorů byly nakonec identifikovány tři obecné skupiny interpersonálního chování: závislý, přechodný a nezávislý. Zdá se, že několik faktorů skupiny spojuje. Proměnné, které zjevně skupiny spojovaly, vykazovaly dynamickou kvalitu, ke které došlo ve všech skupinách. Tato sjednocující dynamika byla označena jako

autogeneze. Autogeneze se zdá být nejlépe odpovědná za rozdíly odlišující každou ze skupin. Různé projevy mezilidských vztahů, které skupiny reprezentovaly, se zdály být rozlišením této sjednocující dynamiky. Zdá se, že autogeneze, je pocit osobně odvozené a osobně udržované hybnosti a efektivity napříč skupinami. Pořadí diferenciací bylo podobné fázím identifikovaným vývojovými fázovými v modelech sociálního vývoje, což znamená, že 14 skupin (do kterých byli v průběhu analýzy dat jedinci rozděleni) by mohlo představovat vývojově související fáze (Fowler, 1981; Kohlberg, 1964; Loevinger, 1966, 1976, 1984; Selman, 1980). Autogeneze je vnímána jako epigenetický vývoj z ponořeného, reaktivního já k vzniku interpersonálního já, jehož cílem je sebevyvážení, hybnost a udržování účinné, energetické, osobní činnosti nebo angažovanosti spojené s reakcí na ostatní. Autogeneze je vnímána jako přirozený růst sebevědomí, sebezáchovy (psychologicky) a seberealizace v mezilidském prostředí (Nordmann, 2014).

Výsledky tohoto výzkumu ukazují, že autogenetický model předpovídá interpersonální chování prostřednictvím struktury interpersonálního chování. Ačkoli je hodnota ICL hodnocena samostatně pro dominanci a lásku, pouze skóre dominance v etnické studii, ze které byl čerpán vzorek rozhovoru, a na kterém je založen autogenetický model, koreluje s životní spokojeností. Tato korelace životní spokojenosti s dominancí jako proměnnou naznačuje, že je klíčovým prvkem životní spokojenosti (Nordmann, 2014)

3.2 Dominance a životní spokojenost v americké společnosti

V americké společnosti se dominance jeví jako velmi přitažlivá. Lidé chtějí mít možnost řídit své vlastní životy, ale někteří jdou do extrému a pokouší se ovládat ostatní. Tito jedinci chtějí mít pocit, že ovládají sebe, ale i všechny ostatní (McCoy a kol., 1992). V minulosti bylo napříč americkou společností provedeno mnoho studií, které se tento fenomén snažili objasnit.

Následující studie dokládají, jaký vliv může dominance mít. Při studiích znásilnění bylo zjištěno, že moc, kontrola a agrese byly silnými motivy násilníků (Groth, 1979; Selkin, 1975). Myers, Templer a Brown (1984) uvedli, že si násilníci vybrali oběti znásilnění kvůli jejich zranitelnosti, a aby zjistili, zda by je mohli zavraždit. Selkin (1978) zjistil, že ženy, které úspěšně odolávaly znásilnění, byly vysoko na stupnici dominance Kalifornského psychologického inventáře ve srovnání s těmi, které byly znásilněny. Hartik (1979) také zjistil, že zbité ženy měly nižší sebevědomí než dominantní ženy, které zbity nebyly. Muži

samozeřejmě nedává právo znásilnit ženu nebo ji jinak ublížit jen proto, že není dominantní, ale jde o to, že dominance může hrát klíčovou roli ve velmi důležitých otázkách. Z těchto studií se nedozvíme, zda tyto rozdíly existovaly před útokem nebo zda útok sám způsobil, že tito jedinci ztratili dominanci a / nebo sebeúctu. Myers a kol. (1984) zjistili, že oběti znásilnění dosáhli nízké úrovně copingových strategií. Kombinace nízkého skóre v sociálním vystupování, dominanci a asertivitě naznačovala, že by to mohly být ženy, které by měly problémy se o sebe postarat. Není pravděpodobné, že tito lidé projeví dominanci v mezilidských vztazích nebo budou asertivní ve snaze dosáhnout svých cílů.

Také se musíme zmínit o tom, že jedinci, kteří mají vysoké skóre na škálách dominance, mají zároveň vyšší skóre na škále sebeúcty nebo možná kompenzují nízkou sebeúctu tím, že jsou dominantní. Ve studii Freemana a Lanninga (1989), která měří dominanci a sebevědomí mužů a žen, bylo zjištěno, že ženy po dominanci touží (mají strach z organizační síly), ale mají nízkou sebeúctu. Zdá se, že tato studie naznačuje, že muži mají rádi boj o moc; zatímco ženy se snaží vyhnout dominanci a mocenskému boji. Z této studie také vyplývá, že jsou mezi námi skutečně dominantní lidé s vysokým sebevědomím. Jsou tu ale také jedinci, kteří mají skutečně nízké sebevědomí, což se snaží kompenzovat tím, že se projevují jako velmi dominantní. Pickering a Galvin-Schaeffers (1988) ve studii o opětovném vstupu na trh práce zjistili, že ženy, které měly nižší pracovní postavení, měly nižší průměrné skóre na škále asertivity a autonomii než ženy dosahující lepšího pracovního postavení. Subjekty však neměly nízké průměrné skóre na škále sebevědomí a škále dominanci. To znamená, že práce s vyšším platem nebo vyšší úrovní zaměstnání nemusí nutně znamenat, že osoba je dominantnější nebo má vyšší sebevědomí.

Některé studie se zabývaly rozdíly v dominanci a sebeúctě mezi pohlavími. Megargee (1969) zjistila, že vysoce dominantní ženy nebyly tak asertivní k mužům, kteří byli méně dominantní. To by naznačovalo, že může být obtížné, aby se žena stala vůdčí osobou, i když je na tuto pozici lépe připravena. To je zajímavé, protože se zdá, že společnost se domnívá, že by dominance neměla být považována za naprosto nezbytnou vlastnost, aby byla žena úspěšná. Ovšem cesta za úspěchem je často doprovázena tvrzeními jako: „probojoval jsem se na vrchol“. Touha vládnout se zpočátku jeví jako velmi žádoucí vlastnost, ale možná nemusí být přítomna, aby žena byla v životě úspěšná. Mnoha lidem by zřejmě přineslo úlevu, kdyby věděli, že člověk nemusí nad někým dominovat, aby si v životě vedl dobře (McCoy a kol. 1992). Carbonell (1984) zjistil, že muži, kteří skórovali nízko na stupnici dominance, se stali vůdci při práci se ženami, které na stupnici dominance skórovaly

také vysoko. U dyád stejného pohlaví se však vůdcem pravděpodobně stane člověk, který bude na škále dominance skórovat vysoko. Zdá se, že se ženy, pravděpodobně kvůli tlaku společnosti, bojí dominantní role, a dokonce i když je žena dominantní, je tento projev chování méně markantní, když se nachází vedle méně dominantního muže. Berger, Cohen a Zelditch (1972) zjistili, že když byly skupiny zaměřeny na úkol, proměnné jako je pohlaví, etnicita, rasa a vzdělání, pravděpodobně určovaly chování, zejména pokud bylo málo informací o kompetencích požadovaných pro daný úkol. Shaw (1981) však zjistil, že pokud má jedinec schopnosti podobné úkolu skupiny, může tato skupina ovlivnit skupinu snadněji a je pravděpodobnější, že se stane vedoucím skupiny.

Účelem studie, vztahující se k výše uvedenému, kterou provedl McCoy a kol. (1992) byl pokus změřit vztah mezi dominancí, sebeúctou a životní spokojeností. Výzkumné otázky byly 1) Mají lidé, kteří mají vysoké skóre na stupnici dominance Kalifornského psychologického inventáře, vyšší skóre sebeúcty (měřeno pomocí Good & Good škály sebevědomí) a 2) Ukazují skóre spokojenosti se životem v Indexu životní spokojenosti významnou korelaci se skóry dominance a sebeúcty? Probandy byli studenti z přípravných a vyšší ročníků psychologie. Studie se zúčastnilo 116 mužů a 188 žen. Výsledky ukázali, že ti, kteří skórovali vysoko na stupnici Dominance, také skórovali vysoko na stupnici sebeúcty. Bylo také zjištěno, že ti, kteří dosáhli vyššího skóre na stupnici Dominance a / nebo sebeúcty, měli také vyšší skóre životní spokojenosti. Studenti vyšších ročníků skórovali výše jak na škále dominance, tak na škále sebeúcty a muži skórovali výše na škále sebeúcty.

3.3 Některé další studie vztahu dominance a submisivity a životní spokojenosti

V tomto roce provedli výzkumníci Jiang a kol. (2019) studii, ve které předpovídali, že orientace na sociální dominanci má zmírňující vliv na vztah mezi regionálními nerovnostmi v socio-ekonomickém postavení a subjektivním prožitkem pohody. Konkrétně předpovídali, že jedinci s vysokým podílem sociální dominance, z oblastí s vysokým socio-ekonomickým postavením ve Spojených státech, budou mít vyšší úroveň pohody než lidé z regionů s nízkým socio-ekonomickým postavením. Tato hypotéza byla testována administrací řady sebeposuzovacích dotazníků sociální dominance, socio-ekonomického postavení a subjektivní pohody na vzorku studentů psychologie (n = 409). Data byla analyzována pomocí hierarchického softwaru pro lineární modelování za účelem prozkoumání vztahů mezi těmito proměnnými. Výsledky byly v souladu s počáteční

hypotézou: Probandi v regionech s vysokým socio-ekonomickým postavením (tj. Bohatší a vzdělanější), kteří se také označili za vysoce dominantní, měli vyšší úroveň pohody než probandi z regionů s nízkým socio-ekonomickým postavením. O důsledcích takových regionálních nerovností se stále vedou diskuze.

Čím více pátráme po relevantních zdrojích, které by přispěli k dalšímu porozumění tomuto tématu, začneme si uvědomovat, že je to právě vztah dominance a sebeúcty, který do značné míry určuje chování jedince v mezilidských vztazích. Dokladem mohou být další studie, tentokrát ze školního prostředí, věnující se problematice šikany. V těchto studiích bylo zjištěno, že agresori mají větší pravděpodobnost lepšího výkonu v celé řadě oblastí, jako je duševní zdraví (Juvonen, Graham a Schuster, 2003; Koh & Wang, 2017), fyzické zdroje (Vaillancourt, Hymel a McDougall, 2003; Wolke, Woods, Bloomfield a Karstad, 2001), popularita a dominance nad vrstevníky (Bruyn, Gillessen a Wissink, 2010), a navíc mají agresori pravděpodobně dobré sociální dovednosti s vysokou sebeúctou (Caravita, Blasio, & Salmivalli, 2009; Sutton, Smith, & Swettenham, 1999).

Následuje výzkum související s prožívanou dominancí a fyzickým násilím v partnerských vztazích. Studie Strause (2008) zkoumala široce zastávané přesvědčení, že fyzické násilí proti partnerům v manželských, či partnerských vztazích je téměř vždy spácháno muži, a že hlavním rizikovým faktorem pro fyzické násilí ve vztazích je dominance mužů. Empirické údaje k těmto otázkám poskytlo 13 601 vysokoškolských studentů ve 32 zemích, které se účastnily Mezinárodní studie o násilí. Výsledky v první části této práce ukazují, že téměř jedna třetina žen fyzicky napadla v předchozích 12 měsících svého partnera, a že nejčastějším vzorcem byl vzájemný konflikt, tj. Oba byli agresivní. Násilí pouze muže bylo nejméně častým vzorcem podle probandů, jak mužského, tak i ženského pohlaví. V druhé části práce se výzkumníci zaměřili na to, zda existuje genderová symetrie v rozhodujícím aspektu etiologie fyzického násilí partnera – dominance jednoho z partnerů. Výsledky ukazují, že dominance muže nebo ženy je spojena se zvýšenou pravděpodobností násilí. Tyto výsledky v kombinaci s výsledky mnoha jiných studií zpochybňují předpoklad, že fyzické násilí je primárně mužským zločinem a že, pokud jsou ženy násilné, je to obvykle v sebeobraně. Protože jsou tyto předpoklady rozhodujícími prvky téměř ve všech partnerských programech prevence a léčby fyzického násilí, je nezbytná zásadní revize, aby tyto programy byly sladěny s empirickými údaji. Prevence a léčba fyzického násilí by mohla být efektivnější, pokud by programy uznaly, že většina fyzického násilí je obousměrná a

jedná o vysoké míře páchaní násilí ženami a skutečnost, že dominance partnerky je stejně silně spjata s fyzickým násilím jako dominance partnera.

VÝZKUMNÁ ČÁST

4 VÝZKUMNÝ PROBLÉM

Stěžejním tématem této práce je porozumění souvislosti dominantního (autoritářského) či submisivního (poníženého) chování s rodinnou spokojeností u vojáků z povolání. Zajímá nás ovšem i vliv dalších osobnostních rysů. Z první části této práce je patrné, že výzkum problematiky osobnostních rysů a toho, jak ovlivňují interpersonální vztahy, začal již před téměř 70 lety. Také ale můžeme vidět, že je pro různé výzkumníky stále přitažlivý a práce související více či méně s námi prezentovaným problémem můžeme v hojném množství nalézt i posledních letech.

4.1 Výzkumné cíle

I když je námi zkoumaný fenomén inspirující pro řadu badatelů, definován tak, jak uvádíme v této práci, ještě nebyl, a proto je tato práce značně originální. Autor práce si tedy klade za cíl v první řadě vysvětlit a popsat základní proměnné působící na zkoumané jevy. Jedním z hlavních cílů této práce je prokázání souvislosti mezi dominantním, ale také submisivním chováním jedince na jeho blízké rodinné vztahy. Chceme také prokázat, že se v osobnostních rysech významně liší populace vojáků z povolání a populace civilního obyvatelstva a porozumět tomu, které osobnostní rysy to jsou. Cílem výzkumu je dále vysvětlení signifikantně vyšší rozvodovosti u příslušníků armády ČR než u běžné populace. Výsledky výzkumu by měli napomoci k sestavení efektivnějšího systému na podporu rodinných vztahů profesionálních vojáků.

5 TYP VÝZKUMU A POUŽITÉ METODY

Z předchozích stran této práce je patrné, že se jedná o kvantitativní typ výzkumu. Tento typ výzkumu jsme zvolili pro jeho schopnost zachytit adekvátní vztahy proměnných.

V našem výzkumu jsme využili dotazníkového šetření. Konkrétně se jedná o výzkum deskriptivně-korelační. Deskripce slouží ve výzkumu jako nástroj pro popis vybrané problematiky. V našem výzkumu jsme se zaměřili především na popis výskytu míry rozvodovosti u vojáků z povolání, ale také na porozumění jejich osobnostní struktuře. Také jsme v tomto výzkumu popsali rozdíly ve struktuře osobnosti a životní spokojenosti mezi vojáky z povolání a běžnou populací. Korelační část výzkumu nám pomůže pochopit vztah mezi vybranými proměnnými. V našem výzkumu nás zajímal vztah osobností struktury a životní spokojenosti vojáků z povolání.

Pojďme si nyní představit jednotlivé testové metody.

5.1 Testové metody

Pro sběr dat v našem výzkumu jsme zvolili dva klasické standardizované dotazníky. Dotazník životní spokojenosti a Dotazník interpersonální diagnózy. Pro další vytěžení informací od respondentů jsme, na konec našeho dotazníku, zařadili několik otázek k demografickým údajům.

5.1.1 Dotazník životní spokojenosti

Ke zmapování životní spokojenosti v oblastech rodinných vztahů jsme použili některé z kategorií, které nabízí Dotazník životní spokojenosti (DŽS). DŽS jsme použili pro jeho cílené zaměření na životní spokojenost v partnerských vztazích a ve vztazích k vlastním dětem, které nás v tomto výzkumu zajímají nejvíce.

DŽS vznikl v Německu, kde byla provedena jeho standardizace na celkem 2870 probandech (Fahrenberg, 2001). U nás byl vydán Testcentrem po úpravě K. Rodné a T. Rodného. DŽS je sestaven z deseti dimenzí, které jsou zaměřeny na některé složky životní spokojenosti. Jsou jimi zdraví, práce a zaměstnání, finanční situace, volný čas, manželství a partnerství, vztah k vlastním dětem, vlastní osoba, sexualita, přátelé, známí a příbuzní a

bydlení. Námi použité faktory přiblížíme čtenáři níže. Do celkové sumy se pak nezapočítává faktor práce a zaměstnání, manželství a partnerství a vztah k dětem. Každý faktor obsahuje sedm položek, na které proband odpovídá v rozpětí sedmibodové škály Lickertova typu. Pro náš výzkum byly použity dimenze Manželství a partnerství a Vztah k vlastním dětem.

Spolehlivost škál byla určena nejdříve jako vnitřní konzistence. Cronbachova alfa, vypočítaná na velkém normovaném vzorku, leží mezi 0,82 a 0,94. Tento koeficient je pro škálu zahrnující sedm položek relativně vysoké. Vyšší koeficient by naznačoval na straně jedné redundanci položek, na straně druhé by zpochybňoval žádoucí šíři záběru z hlediska kritériálních korelací (Fahrenberg, 2001).

Popis použitých dimenzí DŽS (Fahrenberg, 2001):

- manželství a partnerství (MAN) – Osoby s vysokou škálovou hodnotou jsou v podstatných aspektech svého manželství, resp. svého partnerského života spokojeny s požadavky, se společnými aktivitami, s partnerovou otevřeností, pochopením a ochotou pomáhat, s něžností a bezpečím.
- vztah k vlastním dětem (DET) – Osoby s vysokou škálovou hodnotou hodnotí vztahy k vlastním dětem celkově pozitivně, tzn., uvažují-li o tom, jak s dětmi vycházejí a o radosti prožívané s dětmi, o jejich pokrocích ve škole a v zaměstnání, ale také o své námaze a nákladech. Jsou spokojeni se svým vlivem na děti, se společnými aktivitami a s tím, jak si jich děti cení.

5.1.2 Dotazník interpersonální diagnózy

V 70. letech minulého století publikoval Leary se svým týmem Dotazník interpersonální diagnózy. Cílem této metody je určení typu a současně též intenzity mechanismů, jež jedinec užívá v kontaktu se svým sociálním okolím s cílem zabezpečit pro sebe co nejlepší podmínky života (Leary, 1957).

Learyho dotazník jsme ke sběru dat použili zejména pro jeho podrobnou typologii osobnostních rysů, které jsou rozděleny do šestnáctibodového kontinua. Metoda tedy předpokládá existenci 16 osobnostních rysů interpersonálního chování (níže je představíme) uspořádaných do osmy oktánů. Dotazník samotný je složen ze 128 tvrzení a proband se rozhoduje, zda s daným tvrzením souhlasí, či nesouhlasí. Administrace je tedy snadná a poměrně rychlá. Průměrný čas strávený administrací se pohybuje okolo 20 minut.

Standardizaci pro českou populaci provedl doktor Jiří Kožený na základě původního dotazníku ICL (LaForge, Suczekov, Leary, 1963). Seznam adjektiv byl přeložen do českého jazyka k původním 128 položkám bylo přidáno dalších 39 experimentálních tvrzení. Na podkladě položkové analýzy, byla vyloučena tvrzení, která vykazovala relativně nejhorší psychometrické vlastnosti. Konečná forma testu obsahovala opět 128 položek.

Ověření dotazníku bylo provedeno na vzorku 673 (443 žen a 230 mužů) respondentů ze Středočeského kraje. Tento vzorek se skládal ze studentů posledního ročníku pražských gymnázií, posluchačů bakalářských oborů vysokých škol humanitního zaměření a skupiny dospělých osob, jejichž složení variovalo od žen v domácnosti, mistrů, administrativních pracovníků po vysokoškolsky vzdělané řídicí pracovníky různých profesí.

Korelační analýza vztahů položka-oktanový skóre byla provedena bodově biseriálním korelačním koeficientem, který byl upraven pro překrytí. Hodnoty se pohybují ve středním pásmu. Koeficienty jsou poměrně vysoké a statisticky významně odlišné od nuly ($p < 0.1$).

Reliabilita dotazníku byla odhadnuta Hoytovou ANOVA na podkladě dat získaných od 1343 respondentů. Dependabilita byla zjišťována metodou test-retest s odkladem druhého měření 10 dní. Odhad byl proveden na podkladě dat od 172 respondentů pomocí Spearmanova korelačního koeficientu. Hodnoty se pohybují na spodní hranici obvykle požadovaného intervalu (Leary 1973).

Přestože těžiště naší práce leží na porozumění vlivu dominantního a submisivního vztahování se jedince k okolí, dotazník jsme probandům předkládali kompletní, abychom pro případné další bádání v této oblasti, vytěžili co nejvíce informací.

Na dalších řádcích představíme diagnostický výklad interpersonálních typů. Využijeme ho později pro plastičtější představu o dosažených výsledků výzkumu (Leary, 1976):

1. Autoritářská (Dominantní) osobnost

Jsou jedinci, kteří se vyrovnávají s úzkostí tím, že produkují chování sycené moci, silou a ambicemi. Jejich interpersonální projevy jsou poznamenány kompulzivní dominancí. Pro adaptivní formu tohoto chování je charakteristické energické a kompetentní chování a autorita, daná především schopnostmi jedince. Neadaptivnějším a konstruktivním projevem autokratické orientace jednice je didaktická činnost.

Extrémní forma se projevuje autokratickým, diktátorským a pedantským chováním. Jedinec se kompulzivně snaží organizovat svůj život i život ostatních a jeho aktivity jsou poznamenány hyperaktivitou a manickými projevy.

Účelem chování tohoto typu je vyhnout se úzkosti, která je v něm vyvolána nejistotou, slabostí a neinformovaností. Obdiv, příslušnost ostatních pomáhá jedinci zachovat si sebeúctu, pocit bezpečnosti. Zároveň se tím vyhýbá pohrdání, případně nenávisti, kterou může podnítit jeho mocensky zaměřené chování.

Chování tohoto typu vyvolává u ostatních ponížené či hyperkonformní chování. Takovýto vztah má značnou variabilitu, protože je také ovlivňován osobností partnera. Interakce osob typu AP může vyústit v boj o vliv a moc. Obecně platí, že rigidní autokratický jedinec vyhledává konformní obdivovatele.

Podle výzkumů (Leary, 1957) jež byly prováděny na patologické populaci, má jedinec v této kategorii tendenci k silné identifikaci se svými rodiči i se svým partnerem. Také je pro něho charakteristická chybná interpretace chování ostatních. Často je vnímá jako slabé osobnosti a má tendenci je podceňovat.

2. *Egocentrická osobnost*

Interpersonální chování egocentrické osobnosti je charakterizováno především orientací na vlastní osobu. Jedinec s takto strukturovanou osobností zřetelně vyjadřuje sebelásku, spokojenost se sebou, nadřazenost a sebedůvěru.

V adaptivní míře se tento způsob chování projevuje nezávislostí a sebedůvěrou – Jedná se o jednu z nejuspěšnějších sociálních technik.

Maladaptivní forma je charakterizována chladným, sobeckým chováním a využíváním ostatních pro dosažení vlastních cílů. Sebedůvěra a nezávislost se zde proměňuje v egocentrismus a odmítání ostatních, dále také v exhibicionismus a pyšné sebezprosazování.

Egocentrický jedinec je typický svou silnou úzkostí, kterou vyvolává závislost a pocit inferiority. Snaží se udržet svou sebeúctu tím, že demonstruje slabosti ostatních pocitem nadřazenosti nad ostatními a prezentací své síly. Na rozdíl od adaptivní formy autokratického chování, jež je typické potřebou láskyplného obdivu a poslušnosti, kompetitivní typ preferuje psychologickou vzdálenost mezi sebou a ostatními. Svým chováním vyvolává u ostatních závist s pocity nedůvěry či obdivu případně své vlastní

inferiority. Chování egocentrické osobnosti vyvolává obvykle u ostatních také podezřívavost, hyperkonformnost a ponížení.

Leary zde opět uvádí příklady z výzkumů, při kterých se zjistilo, že egocentrický jedinec má tendenci vědomě se identifikovat se svými rodiči i partnery a obvykle popisují své rodiče jako relativně agresivní a své partnery jako relativně příjemné, vděčné a obdivující.

3. Agresivní osobnost

Tato osobnost je definována svou kritickou hostilní agresivitou. Jedinci, kteří spadají do této kategorie, používají v interpersonálních vztazích jako prostředku adaptace chladnou striktnost, punitivitu a negativní hostilní projevy.

Adaptivní forma má projevy, které mohou být často sociálně přijatelné. Jedinec s takto strukturovanou osobností může k ostatním přistupovat rázně, tvrdě a mít k nim převážně trestající postoj, který v nich vyvolává pocit viny. Toto chování však musí být adekvátní k dané sociální situaci.

Jedinec, který stále a za všech okolností přistupuje k lidem ve svém okolí tvrdě, necitelně, represivně, hrozivě, a to bez ohledu na to, zda daná situace tento přístup ospravedlňuje, patří již do maladaptivní oblasti této kategorie. Chování tohoto typu charakteristické pro psychopatické osobnosti, u kterých je aktivně agresivní chování základním interpersonálním mechanismem. V tomto smyslu plně platí tvrzení, že psychopat není schopen lásky.

Tento sociální mechanismus slouží k tomu, aby u ostatních vyvolal pocit, že je jedinec nebezpečná osoba, a tak si zabezpečit emocionální stabilitu. Situace, jež vyžaduje kooperaci, laskavé vztahy a skromnost v něm naopak vyvolává pocit úzkosti – v takovýchto vztazích se cítí zcela bezbranný.

Kritické, agresivní chování vyvolává nedůvěru, strach a pocit viny u ostatních lidí. Psychopaté se vědomě neidentifikují se svými rodiči ani partnery a stabilně ostatním připisují neadekvátní míru hostility.

4. Podezřívavá osobnost

Tito jedinci řeší své interpersonální problémy kritickým podezřívavým postojem ke svému sociálnímu okolí. Svou emocionální stabilitu si snaží zachovat tím, že vytvoří psychologické vzdálenosti mezi sebou a druhými.

Adaptivní formou je kritický přístup k obecně přijímaným konvencím a formám sociálních vztahů. Určitý stupeň kritičnosti a skepse má zdravý vliv na každou sociální skupinu, ochrání též jedince před zklamáním a dá mu pocit svobody, často navíc spojený s pocitem výlučnosti.

Podezřivé, intenzivní kritické chování spojené často s hořkostí, zklamáním, odcizením a s odmítáním ostatních jedinců i běžných sociálních norem, navíc sycené hostilitou a slabostí, vyústí nakonec v patologickou formu přizpůsobení.

Zahořkle kritické a podezřivé chování často vyvolá odmítavé a nadřazené chování u ostatních. Zcela jistě vyvolá u ostatních negativní reakce, ať už je jejich převažující mechanismus interpersonálního styku jakýkoliv. I když se tyto lidi straní ostatních, touží po blízkých něžných vztazích. Jsou tedy obvykle frustrovaní, depresivní a silně nespokojení se svou interpersonální situací.

5. Ponižená (submisivní) osobnost

Interpersonálním mechanismem, který defaultně používá tento typ osobnosti je skromnost, slabost až sebeponížení.

Adaptivní forma se manifestuje projevem skromnosti, plachosti, nepředstíranou citovou rezervovaností a schopností se podřídít.

V maladaptivním extrému přibývá pasivní poniženosti, spojené se slabostí, hypersubmisivností a manifestovanou inferioritou. Těchto způsobů interakce jedinec užívá kompulzivně bez ohledu na charakter dané sociální situace.

V každém případě slouží tento mechanismus (prezentace sebe jako plaché, skromné, slabé, neškodné a inferiorní osoby) k vytvoření pocitu bezpečí. Ponižené chování provokuje obvykle punitivní, arogantně nadřazené reakce.

Chování lidí spadajících do této kategorie bývá tiché, loajální a přitom nesociální. V mírné formě je posuzováno jako skromná rezervovanost, v intenzivní formě jako úplné podřízení se.

6. Hyperkonformní osobnost

V interpersonálním styku jsou tyto jedinci charakterističtí projevy závislosti, poddajné konformity projevované adekvátně s ohledem na danou sociální situaci.

Maladaptivní forma je typická pro svůj bezmocný závislý projev. Jedinci v této kategorii užívají této techniky generalizovaně. Vyhýbají se projevům hostility, nezávislosti a moci. Chovají se stále bojácně a bezradně, zvláště když přijdou do styku se silným autoritářským jedincem.

Poddajnost a závislost u ostatních vyvolává potřebu jim pomoci a vést je. Když jedinec svým chováním ukazuje okolí vlastní slabost a přátelství, vyvolává u něj většinou pocit síly a přátelství.

7. Hyperafiliativní osobnost

Chování jedinců v této kategorii je nápadně konvenčně kooperativním přátelským stylem a afiliací s ostatními.

Adaptivní forma se projevuje extravertovaným přátelským chováním a ochotou spolupracovat. Tito jedinci jsou uspokojeni pozitivními sociálními vztahy. Rádi spolupracují, vycházejí s ostatními a za každých okolností se snaží o kompromis. Vyhýbají se sporným či příliš originálním hlediskům. Vnější harmonie je pro ně důležitější než vnitřní hodnoty.

Jedinci, kteří se rigidně, kompulzivně a nepřiléhavě k situaci chovají příjemně, laskavě a afiliativně, jsou považováni za Hyperafiliativní, a proto za maladaptivní. Jsou to jedinci, kteří nesnášejí pocit viny, vyhýbají se nutkavě jakékoliv kritičnosti a agresivním projevům. V interpersonálním styku se snaží uspokojit potřeby ostatních, být jimi pozitivně přijímáni a udržet si s nimi kladné vztahy. Typické projevy jejich chování zahrnují kompulzivní, opakované projevy afiliativního chování (stále se usmívá, je smířlivý, kooperuje a je emocionálně extravertovaným). Výsledkem jejich emoční závislosti na souhlasu a pozitivnímu vztahu k sociálnímu okolí je zkreslené vnímání chování ostatních. Nevidí u nich hostilitu. Touha nevybočit z řady vede ke strnulé konvenčnosti a sebeobětující svatosti. Touto cestou se jedinec snaží vyhnout úzkosti, již u něho vyvolává hostilita, a depresi z pocitu odmítnutí, případně z mocenského chování ostatních.

Jemné, citlivé a přátelské chování většinou u ostatních vyvolává projevy souhlasu a přátelství. Hyperafiliativní osoba hledá příjemné, přátelské, kooperativní partnery a vyhýbá se partnerům nesociálním nebo vysoce originálním. Situace, které vyvolávají negativní pocity řeší tak, že svou hostilitu namíří mimo skupinu.

8. *Hyperprotektivní osobnost*

Jedinci, jevíci se jako rozumné, úspěšné, ohleduplné, zralé, samostatné a silné osoby. V adaptivní míře je hlavním rysem tohoto typu osobnosti odpovědné a ohleduplné chování. Jeví se jako silná osobnost využívající své síly a sebevědomé nezávislosti afiliativním, přátelským způsobem. Snaží se být ostatním emocionálně blízkým, pomáhat jim, radit, podporovat je a sympatizovat s nimi. Přeje si, aby ho ostatní považovali za laskavého, rozumného a odpovědného. Vzbuzuje dojem zralosti a rodičovské síly. Tímto způsobem usiluje jedinec o splnění idealizované role úspěšné konvenčnosti a zastává často funkci neformálního vedoucího skupiny.

Maladaptivní forma této osobnosti se manifestuje jako rigidní, kompulzivně opakované užívání této techniky bez ohledu na sociální situaci. Jedinci se natolik nutkavě vyhýbají projevům pasivity a agresivity, že působí jako karikatura normality. Usilují o popularitu a jejich pokusy pomáhat ostatním a přebírat odpovědnost jsou většinou zcela neadekvátní. Tato tendence se projevuje ku příkladu v nabídce pomoci bez zřejmé možnosti slib realizovat. Tito jedinci se tak za každou cenu snaží popřít či potlačit své úzkostné pocity frustrace a pasivity.

Interpersonální chování tohoto typu pomáhá jedinci udržet si přiměřenou sebeúctu a slouží jako obrana proti pocitům bezmoci, izolace a sociálně neschvalovaným agresivním, hostilním tendencím.

Odpovědné, protektivní chování pak u ostatních iniciuje závislost a obdiv. Tendence dávat, přitahuje ty jedince, kteří mají sklon především přijímat.

5.1.3 Demografické údaje

Volnou formou jsme do sběru dat zařadili i další položky. Pro jejich sestavení jsme vycházeli z Dotazníku životní spokojenosti. Jsou ovšem modifikovány tak, aby co nejlépe posloužili sběru dat v prostředí Armády ČR. Také jsme tuto část do dotazníkové baterie zařadili z důvodu sběru dat prostřednictvím online dotazníku (viz dále). Zařazením této části jsme se vypořádali s častou kritikou online dotazování, jež směřuje k nedostatku informací získaných o respondentech.

Tou nejdůležitější položkou v části s demografickými údaji je dotaz na příslušnost k ozbrojeným silám. Dalšími významnými proměnnými, které jistým způsobem doplňují informace získané z DŽS, jsou informace o rodinném stavu probanda a také o tom, zda žije

sám či s partnerem. Dále jsme do této části zařadili dotaz na pohlaví, Věk probanda, a nakonec také dotaz na úroveň vzdělání.

5.2 Formulace hypotéz ke statistickému testování

Na základě teoretických východisek jsme stanovily výzkumné hypotézy takto:

- H1: Míra souvislosti skóre škál Autokratická osobnost (ICL) a Životní spokojenost (DŽS) je různá u vojáků z povolání a u jedinců z běžné populace.
- H2: Míra souvislosti skóre škál Ponížená osobnost (ICL) a Životní spokojenost (DŽS) je různá u vojáků z povolání a u jedinců z běžné populace.
- H3: Existuje souvislost mezi úrovní Životní spokojeností (DŽS) a škálou Autokratická osobnost (ICL) u vojáků z povolání.
- H4: Existuje souvislost mezi úrovní Životní spokojeností (DŽS) a škálou Ponížená osobnost (ICL) u vojáků z povolání.

6 SBĚR DAT A VÝZKUMNÝ SOUBOR

Specifikace výzkumného souboru a způsobu sběru dat je další nedílnou součástí každého výzkumu. Pojdme se nyní s těmito tématy seznámit.

6.1 Výzkumný soubor

Výzkumný vzorek tvořilo celkem 153 osob (83 mužů a 70 žen). 5 dotazníků bylo vyřazeno, z důvodu významného počtu chybějících odpovědí. Zhruba polovinu respondentů tvořili vojáci z povolání ($N=68 \triangleq 44\%$) a druhou polovinu jedinci z běžné populace ($N=85 \triangleq 56\%$). Průměrný věk respondentů byl 43,81 let se směrodatnou odchylkou 11,33 let. Respondentovi s nejnižším věkem bylo jen 19 let. Nejstaršímu bylo 78 let. Modus věku byl 38 let.

Nejpočetnější skupinou je věková kategorie 40-49 let se 32% zastoupením. Druhou nejpočetnější skupinou je věková kategorie 30-39 let s 30% zastoupením a třetí nejpočetnější je skupina ve věkové kategorii 50-59 let s 22% zastoupením. Pro lepší přehled vkládáme tabulku číslo 1.

Tabulka 1: Věkové kategorie

Věková kategorie	N	Relativní četnost (%)
19-29	11	7
30-39	46	30
40-49	49	32
50-59	34	22
60+	13	9
Celkem	153	100

Nejpočetnější skupinou z hlediska vzdělání byli absolventi vysokých škol se 49% zastoupením. Druhou nejpočetnější skupinou byli absolventi středních škol, které ukončili maturitní zkouškou se 45% zastoupením.

Tabulka 2: Vzdělání

Vzdělání	N	Relativní četnost (%)	N (voják/civilista)
Základní	1	1	0/1
Vyučen bez maturity	8	5	3/5
Ukončené středoškolské vzdělání	69	45	33/36
Ukončené vysokoškolské vzdělání	75	49	32/43
Celkem	153	100	

Rodinný stav je další velmi důležitou proměnnou spoluurčující úroveň životní spokojenosti. Nejpočetnější skupinou v této kategorii byly respondenti, kteří jsou v manželství s 60% zastoupením. Druhou nejpočetnější skupinou jsou svobodní respondenti s 22% zastoupením. Kategorie rozvedených byla ve výzkumu zastoupena 16 % respondentů.

Tabulka 3: Rodinný stav

Stav	N	Relativní četnost (%)	N (voják/civilista)
ženatý/vdaná	92	60	43/49
svobodný(á)	34	22	15/19
vdova/vdovec	2	1	0/2
rozvedený(á)	25	16	10/15
	153	100	

Celé tři čtvrtiny respondentů (N=114) sdělili, že žijí ve společné domácnosti se svým partnerem či partnerkou. Procentuálně tato skupina odpovídá 75 % dotázaných. Jedna čtvrtina respondentů žije sama (N=39), to odpovídá 25% zastoupení.

Tabulka 4: Domácnost

Domácnost	N	Relativní četnost (%)	N (voják/civilista)
žiji sám/sama	39	25	14/25
žiji s partnerem/partnerkou	114	75	54/60
	153	100	

Vojáci byli získáváni účelovým výběrem. Tuto metodu jsme použili právě proto, že u vojáků se jen těžko získává souhlas (ať už se jedná o ten formální – cestou služebního

postupu nebo jen ten neformální – od konkrétních jedinců) s administrací psychologických dotazníků. I když účelový výběr disponuje několika nedostatky, v některých případech se jedná o jedinou možnost, jak výběr výzkumného souboru provést. Zároveň je třeba brát ohled na nedostatky účelového výběru při interpretaci výsledků a jejich následné generalizaci na celou populaci (Disman, 2002).

Respondenty z běžné populace jsme do výzkumného vzorku získávali příležitostným výběrem (respektive samovýběrem). Drtivá většina respondentů z tohoto vzorku byla dotazována pomocí online dotazníku, který byl dokonalou kopií Learyho klasického dotazníku v tištěné formě. Výhodou online dotazníku je především oslovení velké skupiny respondentů, distribuce je snadná a finančně nenáročná. Mezi vojáky tento typ distribuce není možný, protože se vojáci ze svých pracovních stanic do prostředí internetu nepřipojí. Tento způsob ochrany informací je velmi běžný ve všech organizacích, které pracují s citlivými daty. Jsme si vědomi možnosti ovlivnění sběru dat způsobeným dvojitým způsobem jejich získávání. Pokusíme si i tuto proměnou izolovat a popsat její vliv.

6.2 Sběr dat

Data jsme sbírali v období od září 2019 do ledna 2020. Výzkumu se zúčastnili vojáci několika vojenských útvarů. Byli mezi nimi vojáci Agentury KIS. Tito vojáci jsou především IT specialisté z různých oblastí tohoto oboru. Jsou zde zastoupeny obě pohlaví a vzdělání variuje mezi středním odborným s maturitou po vysokoškolské. Dále byli do výzkumu zařazeni příslušníci Vojenské policie. I zde jsme získali respondenty rozličné pohlavím i úrovní vzdělání. Třetím vojenským útvarům, jehož příslušníci se účastnili výzkumu, byla Správa letiště Pardubice.

Spodní hranice věku respondentů byla stanovena na hranici 18 let. Spodní věkovou hranici jsme stanovili právě takto, protože je to i nejnižší možný věk pro vstup do ozbrojených sil ČR.

6.3 Etické hledisko a ochrana soukromí

Při práci na tomto výzkumu jsme se řídily všemi platnými předpisy a morálními pravidly, které se vztahují k etickým otázkám a ochraně soukromí probandů. Všichni probandi byli ujištěni, že sebraná data poslouží jen k tomuto výzkumu, a že jsou anonymní. Dále jsme probandy informovali o tom, že se sběru dat účastní zcela dobrovolně a také

mohou kdykoliv od vyplňování dotazníku odstoupit. Toto jsme zdůraznili především u probandů z řad vojáků z povolání, kde je sběr dat citlivým tématem. I přesto tyto informace byly umístěny na čelní straně každého jednoho dotazníku. Pro dosažení co největšího pocitu bezpečí respondentů, ať už z hlediska soukromí, či zajištění anonymity, byla data sbírána dvěma způsoby. Hromadný sběr v podobě tištěného dotazníku a prostřednictvím webového rozhraní.

Posledním krokem před realizací sběru dat podobu dotazníků, zvláště jejich obsah, zkontroloval a schválil psycholog či vrchní praporčík daného vojenského útvaru.

7 PRÁCE S DATY A JEJÍ VÝSLEDKY

V následující kapitole se dostáváme k nejdůležitějšímu tématu této práce. Nejprve se budeme věnovat výsledkům ověření platnosti statistických hypotéz, následně se zmíníme o dalších zjištěních, které přinesla práce s daty, a které ač stojí mimo přímý cíl této práce, přinášejí nová zjištění.

7.1 Práce s daty

Po sběru dat jsme tato převedli do elektronické podoby. Následně jsme data vyčistili a upravili pro další analýzu. Při čištění dat jsme kladli důraz na odhalení odpovědných tendencí (jako je například nedbalé vyplnění dotazníku stále stejnými hodnotami) a na odhalení chybějících dat. Pokud jsme tendence k odpovědím odhalili, byly tyto dotazníky z analýzy dat vyřazeny. Tam kde data chyběla, byla buď dopočítána regresní imputací nebo, pokud se jednalo od hodnoty, které dopočítat nelze (např. věk, pohlaví, příslušnost k armádě, či vzdělání), byly tyto dotazníky z analýzy dat vyřazeny. K těmto nezbytným úpravám jsme použili aplikaci MS Excel. Dále jsme k analýze dat použili aplikaci Statistica 13. Při čištění dat jsme tuto aplikaci využili k odhalení odlehlých hodnot.

Pro vyhodnocení dat a testování stanovených hypotéz jsme použili obecný lineární model, kde typ sumy čtverců byl nastaven jako ortogonální. Jako závislá (vysvětlovaná) proměnná byl stanoven normalizovaný celkový skóre DŽS (Z DŽS). Nezávislými proměnnými byly výsledky škál Autokratické osobnosti a Ponižené osobnosti, převedené do formátu z-skóru. Do modelu jsme dále zařadili kategoriální proměnné jako pohlaví, domácnost, příslušnost k armádě ČR. Spojitou proměnnou byla v modelu kategorie věk. Do modelu byly zařazeny dva interakční členy – příslušnost k armádě ČR vs. HS Autokratická os nebo HS Ponižená os.

Pro další práci s daty a prezentování výsledků výzkumu mimo statistické testování dat jsme využili model vícenásobné lineární regrese. Závislou (vysvětlovanou) proměnnou zde byl opět zařazen skóre DŽS (respektive Z DŽS). Jako nezávislé proměnné jsme použili všechny osobnostní kategorie (Autokratickou, Poniženou, Hyperafiliativní, Podezíravou, Hyperprotektivní, Egocentrickou, Hyperkonformní, Agresivní), opět ve formátu z-skóru.

Dále jsme využili klasického T-testu pro dva nezávislé vzorky. Jednou skupinou byly vojáci z povolání a druhou běžná populace.

Veškeré statistické analýzy jsme prováděli na 5% hranici statistické významnosti, tedy $\alpha = 0,05$. U statisticky signifikantních výsledků jsme dopočítali odpovídající ukazatel míry účinku nebo jsme je doplnili o 95% konfidenční interval.

7.2 Výsledky ověření platnosti statistických hypotéz

Statistický model predikuje 18,52 % rozptylu závisle proměnné. Nalezené regresní koeficienty a výsledky testů jejich statistické významnosti jsou uvedeny v tabulce 5. Spodní část tabulky (pod čarou) znázorňuje výsledky sledovaných interakcí, tedy rozdíly ve vybraných osobnostních charakteristikách Autokracie (Dominance) a Poníženosti (Submissivity) u vojáků a civilní populace. Pod tabulkou následuje vyjádření k jednotlivým hypotézám.

Tabulka 5: Odhadnuté hodnoty a významnost regresních koeficientů.

Regresor	Z DŽS					
	b	SD b	t-hodnota	p-hodnota	-95%	+95%
Počátek	0,12	0,29	0,41	0,68	-0,46	0,70
Civilista	-0,36	0,18	-2,05	0,04	-0,71	-0,01
Žena	0,22	0,18	1,24	0,22	-0,13	0,58
Žije sám/sama	-0,78	0,17	-4,63	0,00	-1,11	-0,45
Autokratická os (z-skóre)	0,00	0,01	0,45	0,66	-0,01	0,02
Ponížená os (z-skóre)	0,18	0,13	1,37	0,17	-0,08	0,43
Věk (v letech)	-0,14	0,13	-1,05	0,30	-0,39	0,12
Civil*Autokratická os	-0,26	0,16	-1,70	0,09	-0,57	0,04
Civil*Ponížená os	0,06	0,16	0,40	0,69	-0,25	0,37

H1: Míra souvislosti skóre škál Autokratická osobnost (ICL) a Životní spokojenost (DŽS) je různá u vojáků z povolání a u jedinců z běžné populace.

První testovanou hypotézou jsme zkoumali, zda souvislost faktoru Autokratické osobnosti s životní spokojeností je odlišná u vojáků z povolání a u jedinců z běžné populace. Z výsledků statistického testování prezentovaných v tabulce číslo 5 lze vyčíst, že jsme zde statisticky významný rozdíl nenašli. Vliv Autokratické osobnosti na životní spokojenost se u vojáků z povolání a u jedinců z běžné populace statisticky významně neliší, můžeme zde hovořit nanejvýš o trendu ($p = 0,09$). Zatímco u vojáka je váhy faktoru Autokratická osobnost prakticky nulový (0,003), u nevojáka za každou směrodatnou odchylku Autokratické osobnosti poklesne životní spokojenost přibližně o čtvrtinu směrodatné odchylky (-0,23). Na základě výsledku statistické analýzy tedy hypotéza č. 1 **nelze přijmout**.

H2: Míra souvislosti skóre škál Ponížená osobnost (ICL) a Životní spokojenost (DŽS) je různá u vojáků z povolání a u jedinců z běžné populace.

Druhou testovanou hypotézou jsme zkoumali, zda vliv Ponížené osobnosti na životní spokojenost je odlišný u vojáků z povolání a u jedinců z běžné populace. Výsledky opět naznačují, že zde rozdíl není ($p = 0,69$). Souvislost Ponížené osobnosti na životní spokojenost se u vojáků z povolání a u jedinců z běžné populace statisticky významně neliší. U vojáka z povolání za každou směrodatnou odchylku škály Ponížená osobnost vzroste životní spokojenost o 0,19 směrodatné odchylky, u nevojáka poklesne pak o 0,24 směrodatné odchylky. Na základě výsledku statistické analýzy tedy hypotéza č. 2 **nelze přijmout**.

H3: Existuje souvislost mezi úrovní Životní spokojeností (DŽS) a škálou Autokratická osobnost (ICL) u vojáků z povolání.

Další, již třetí testovanou hypotézou je předpoklad existence souvislosti mezi úrovní životní spokojenosti a mírou dominance u vojáků z povolání. Výsledky statistického testu nepřinášejí ani pro tuto hypotézu podporu ($b = 0,00$, $p = 0,69$). Na základě výsledku statistického testu tedy hypotézu č. 3 **nelze přijmout**.

H4: Existuje souvislost mezi úrovní Životní spokojeností (DŽS) a škálou Ponížená osobnost (ICL) u vojáků z povolání.

Poslední testovanou hypotézou je předpoklad existence souvislosti mezi úrovní životní spokojenosti a mírou submisivity u vojáků z povolání. Podobně jako v případě

předešlé hypotézy, nenacházíme pro toto tvrzení dostatečně přesvědčivé důkazy ($b = 0,18$, $p = 0,17$). Na základě výsledku statistického testu tedy hypotézu č. 4 **nelze přijmout**.

7.3 Další výsledky statistického testování

Protože jsme do výzkumu zařadili celý Dotazník interpersonální diagnózy (ICL), získali jsem i další výsledky mimo testování statistických hypotéz, které pro zajímavost uvádíme.

Z tabulky číslo 6 můžeme vyčíst, že existuje statisticky významný rozdíl v míře Podezíravosti u vojáků z povolání a běžné populaci, $t(151) = 2,13$, $p = 0,04$, $d = 0,040$, nicméně i ten je na hraně statistické významnosti a vzhledem k počtu škál, které byly testovány, jej nelze považovat za přesvědčivý důkaz.

Tabulka 6: T-test pro dva nezávislé vzorky

	M civilista	M voják	t-hodnota	p-hodnota	SD civilista	SD voják	Cohenovo d
HS Autokratická os	7,39	7,51	-0,33	0,74	2,59	1,98	-0,06
HS Ponížená os	5,85	5,50	0,80	0,43	2,96	2,26	0,15
HS Agresivní os	6,49	6,41	0,18	0,86	3,11	2,31	0,03
HS Hyperafiliativní os	7,73	7,93	-0,46	0,64	2,63	2,62	-0,09
HS Podezíravá os	6,31	5,32	2,13	0,04	2,92	2,73	0,40
HS Hyperprotektivní os	8,26	7,90	0,82	0,41	2,73	2,68	0,15
HS Egocentrická os	7,07	7,16	-0,29	0,77	2,04	1,83	-0,05
HS Hyperkonformní os	7,22	7,29	-0,20	0,84	2,18	2,11	-0,04

Tabulka číslo 7 znázorňuje model vícenásobnou regresní analýzu pro celý výzkumný vzorek, kde vysvětlovanou proměnnou je opět životní spokojenost. Výsledky vícenásobné regrese, kde byly zahrnuty všechny osobnostní charakteristiky ukázaly, že na životní spokojenost v blízkých rodinných vztazích má statisticky významný vliv osobnostní kategorie Podezíravost, kdy za každou směrodatnou odchylku na této škále klesne životní spokojenost přibližně o jednu třetinu směrodatné odchylky, $b = -0,31$, $p < 0,001$.

Tabulka 7: Vícenásobná regresní analýza DŽS (celý výzkumný vzorek)

N=153	b	SD b	t(145)	p
Počátek	-0,05	0,07	-0,63	0,53
HS Autokratická os.	-0,01	0,09	-0,07	0,95
HS Ponížená os.	0,05	0,10	0,53	0,59
HS Agresivní os.	0,01	0,10	0,05	0,96
HS Hyperafiliativní os.	0,05	0,12	0,37	0,71
HS Podezíravá os.	-0,31	0,10	-3,13	< 0,001
HS Hyperprotektivní os.	-0,05	0,11	-0,43	0,67
HS Egocentrická os.	0,15	0,09	1,58	0,12
HS Hyperkonformní os.	-0,13	0,10	-1,37	0,17

Tabulka číslo 8 přehledně zobrazuje výsledky stejného modelu, tentokrát však použitého pouze na skupinu vojáků z povolání. I v tomto modelu přetrvávala významnost regresoru Podezíravá osobnost bez nápadné změny regresní váhy ($b = -0,32$, $p = 0,046$).

Tabulka 8: Vícenásobná regresní analýza DŽS (vojáci z povolání)

N=68	b	SD b	t(145)	p
Počátek	0,10	0,12	0,84	0,41
HS Autokratická os.	0,08	0,17	0,47	0,64
HS Ponížená os.	0,22	0,19	1,12	0,27
HS Agresivní os.	0,00	0,17	0,01	0,99
HS Hyperafiliativní os.	-0,23	0,19	-1,25	0,22
HS Podezíravá os.	-0,32	0,16	-2,03	0,05
HS Hyperprotektivní os.	0,21	0,18	1,15	0,25
HS Egocentrická os.	0,26	0,16	1,65	0,10
HS Hyperkonformní os.	-0,11	0,17	-0,65	0,52

Tentýž výpočet (viz tab. 9) jsme aplikovali i na skupinu civilistů. V této skupině, se žádná z proměnných neměla jako signifikantní váhu, určitý trend v záporném směru pozorujeme na škálách Podezíravá osobnost a Hyperkonformní osobnost.

Tabulka 9: Vícerozměrná regresní analýza DŽS MAN (civilní populace)

N=85	b	SD b	t(145)	p
Počátek	-0,13	0,10	-1,31	0,19
HS Autokratická os.	-0,07	0,11	-0,64	0,52
HS Ponížená os.	-0,06	0,12	-0,52	0,61
HS Agresivní os.	-0,01	0,13	-0,07	0,94
HS Hyperafiliativní os.	0,28	0,17	1,64	0,11
HS Podezíravá os.	-0,23	0,14	-1,70	0,09
HS Hyperprotektivní os.	-0,16	0,14	-1,18	0,24
HS Egocentrická os.	0,03	0,12	0,26	0,79
HS Hyperkonformní os.	-0,23	0,12	-1,82	0,07

Dodejme, že výsledky analýz provedených na jednotlivých podskupinách mají pouze orientační ráz – malý rozsah souboru vzhledem k počtu regresorů neumožňuje získat stabilní odhad hodnot parametrů.

8 DISKUZE

Na následujících řádcích se budeme věnovat doporučeným tématům pro diskusi. První část věnujeme možným zdrojům chyb, dále se podíváme, co přináší výsledky našeho výzkumu. Nakonec se zamyslíme nad širším kontextem této práce a praktickou využitelností zjištěných výsledků.

8.1 Zdroje chyb

Pokud bychom měli zmínit tu nejzásadnější proměnnou, která se do výzkumu promítla, byl by to především obrovský strach vojáků z povolání cokoliv sdělovat dotazníkovému šetření. Tím spíše, pokud se jedná o jejich osobnostní charakteristiky a blízké vztahy. S tímto vědomím, jsem vojáky na tento výzkum empaticky připravoval a vše jim vysvětlil, domnívám se ale, že jsem tím na ně nejspíše přenesl ještě více úzkosti. Pro vojáky je zřejmě neschůdnější cestou předložit dotazník jako služební úkol, který mají splnit a příliš o něm nepřemýšlet.

Důvodem obav z dotazníkového šetření může u vojáků z povolání být i živá vzpomínka na únik výsledků tajného výzkumu z roku 2015, kde se o nich hovoří jako o nebezpečných pravicových extrémistech, kteří by neváhali nepřátelům uřezávat končetiny. Tento únik znatelně poškodil pohled vojáků z povolání na jejich psychology a poškodil armádu ČR jako takovou. Je potřeba na tomto místě uvést, že takzvané výsledky výzkumu, které tehdy unikly, byly jen printscreeny jakési prezentace. Šlo tedy o data, kterým zcela chyběl jakýkoliv kontext a šlo je tedy, s trochou fantazie a se silnou motivací poškodit vojáky naší armády, interpretovat jakkoliv.

Dalším zdrojem chyb by mohl být zvolený dotazník DŽS, který jsme navíc, opět z důvodu lepšího přijetí vojáky, zredukovali jen na kategorie týkající se těch nejbližších vztahů. Pro budoucí výzkum v oblasti spokojenosti v mezilidských vztazích vojáků z povolání doporučuji využít jiného typu dotazníku.

Ještě je třeba se zmínit o dosažených výsledcích T-testu, prezentovaných v tabulce 6. Výsledky t-testu naznačují signifikantní rozdíl v podezřívavosti mezi vojáky z povolání a běžnou populací. V použité metodě bylo provedeno 8 t-testů v řadě, p-hodnota je hraniční, výsledek tedy může být falešně pozitivní.

8.2 K výsledkům výzkumu

Jak už jsme upozorňovali v úvodní části této práce, výzkumů na toto téma k dispozici mnoho není. Pokud vůbec existují, veřejně dostupné nejsou. Z tohoto hlediska je každá (studentská) práce v prostředí Armády ČR polem neoraným.

Autoři všech výzkumů z oblasti vlivu dominance a submisivity na životní spokojenost, které jsme představili v teoretické části, postulovali statisticky významný vliv těchto osobnostních charakteristik na životní spokojenost, ať už byla v každém z výzkumu pojímána z kteréhokoliv zorného pole. V tomto se naše práce s výzkumy kolegů značně rozchází, neboť se nám nepodařilo prokázat žádnou ze stanovených statistických hypotéz.

U stanovených hypotéz jsme statistickým testováním neprokázali, že by osobnostní rysy dominance ani submisivity hrály významnou roli v životní spokojenosti s důrazem na spokojenost v těch nejbližších vztazích, tedy ve vztahu k životnímu partnerovi či vlastním dětem. Nicméně jistý trend výsledky naznačují.

V rámci vytyčených statistických hypotéz nás dále zajímalo, zda se v osobnostních rysech Autokracie (dominance) a poníženosti (submisivity) liší běžná nevojenská populace od vojáků z povolání. Výsledky testování ukázaly, že ani zde neexistuje žádný významný rozdíl. Vojáci a civilisté jsou si v zásadě v těchto osobnostních charakteristikách velmi podobní.

Zdá se, že dominance ani submisivita nejsou ty rysy, které by v oblasti spokojenosti v blízkých vztazích hráli významnou roli.

Ač jsme ve sledovaných proměnných, stanovených statistickými hypotézami, statisticky významné rozdíly nezjistili, je těžké si představit, že by osobnostní charakteristiky jedince významnou měrou neovlivňovali jeho mezilidské vztahy. Dotazník interpersonální diagnózy nám zpřístupnil hlubší vhled do této problematiky, a tak jsme zjistili mnoho dalšího zajímavého o osobnostních charakteristikách, které opravdu významně mezilidské vztahy ovlivňují.

U celého výzkumného vzorku bylo zjištěno, že jejich blízké vztahy statisticky významně negativně ovlivňuje podezřívavost. Stejný nálezn byl potom také získán u vzorku vojáků z povolání. Pro zdůvodnění těchto výsledků si troufáme tvrdit, že je to dáno jednak samotným výběrem jedinců do armády, u kterých se hledají specifické osobnostní charakteristiky, ale také proto, že v armádním prostředí je podezřívavost hlavním postojem

nadřazených k podřazeným, ale i mezi vojáky na stejné úrovni. I když se k tomuto vyjadřuje, jak Dziaková (2009), tak Leary (1976), v tomto kontextu je potřeba provést další řádný výzkum.

Při bližším pohledu na vzorek civilního obyvatelstva můžeme pozorovat určitý trend v záporném směru na škálách Podezřivá osobnost a Hyperkonformní osobnost ve vztahu k životní spokojenosti. Statistický test byl proveden v rámci kategorie Manželství (DŽS). Tyto osobnostní charakteristiky jsou tedy významné jen ve vztahu k životním partnerů, nevztahují se na potomky.

Dle Learyho (1976) jedinci s rysy podezřivavé osobnosti řeší své interpersonální problémy kritickým podezřivým postojem ke svému sociálnímu okolí. Svou emocionální stabilitu si snaží zachovat tím, že vytvoří psychologické vzdálenosti mezi sebou a druhými. To by vysvětlovalo záporný trend výsledků. Pro spokojené blízké vztahy je totiž žádoucí schopnost vytvořit prožitek blízkosti k druhému člověku.

Hyperkonformita je pak faktorem, který také negativně ovlivňuje partnerské vztahy. Leary (1976) tvrdí, že maladaptivní forma je u jedince manifestována bezmocným závislým projevem. Vyhýbají se projevům hostility, nezávislosti a moci. Chovají se stále bojácně a bezradně, zvláště když přijdou do styku se silným autoritářským jedincem. Určitá dávka hostility v situacích, které jsou člověku nepříjemné, je někdy žádoucí. To samé je možné tvrdit i projevů nezávislosti. Závislé vztahy nejsou a nemůžou být spokojené, jsou spíše velmi dusivé.

Nakonec se pojdme podívat na proměnnou, která se zdá nejzásadnější. Při statistickém testování se ukázala jako statisticky velmi významně signifikantní. Jedná se o skutečnost, zda člověk žije sám nebo ve společné domácnosti s partnerem. Ve společné domácnosti s partnerem mají jedinci, bez ohledu na příslušnost k armádě ČR, významně vyšší životní spokojenost.

Vytvoření a udržení spokojeného partnerského vztahu je jednou z nejnáročnějších sociálních disciplín. Ve společném soužití je člověku poskytováno uspokojování základních životních potřeb, jako jsou potřeba bezpečí. Potřeba bezpečí může znamenat mnoho věcí. Například vědomí toho, že se o člověka někdo postará, onemocní-li nebo ho třeba ochrání při vloupání do domácnosti. Je tu ale i potřeba sounáležitosti. Člověk potřebuje někam patřit. Samozřejmě mu tuto potřebu může uspokojovat i příslušnost k nějaké skupině, nicméně tak intenzivně a v tak intimní míře, jako ve společné domácnosti s někým blízkým, to asi

nebude. Dále jsou zde saturovány i základní fyziologické potřeby. Tyto potřeby jsou samozřejmě uspokojovány v každém vztahu v jiné míře (a často nejsou saturovány téměř vůbec), pokud by ovšem člověk žil sám, nebudou zcela určitě uspokojovány vůbec. Člověk je společenský tvor a zdá se, že společný život s někým blízkým naplňuje jeho smysl.

8.3 Praktická využitelnost výsledků výzkumu

Každý výzkum by měl být hmatatelným přínosem ve zkoumané oblasti. Co se týká samotných výsledků výzkumu, vzhledem k tomu, že jsme naše testované hypotézy nemohli přijmout, nelze na základě nich nic praktického doporučit. Mimo testované hypotézy jsme nicméně k několika zajímavým závěrům došli, na dalších řádcích se jim budeme věnovat.

Spíše než posuzovat praktickou využitelnost výsledků našeho výzkumu, je tedy třeba se zamyslet nad samotnou metodikou testování vojáků z povolání. Domníváme se, že v tomto ohledu je potřeba nejprve dobře porozumět vojákům z povolání ve vztahu k psychologům a psychologickým šetřením. Pokud je tedy náš výzkum v něčem přínosem, je to tedy právě toto zjištění.

Praktickou využitelnost spatřujeme především u výsledků, které se jako signifikantní ukázaly nebo jsme u nich pozorovali při jistý trend, třebaže byly nad rámec stanovených hypotéz. Tyto výsledky nám dávají podnětný materiál pro další výzkum. Navrhujeme zde kvalitativní formou prozkoumat osobnostní rysy jako egocentrismus a podezíravost právě u vojáků z povolání. Díky hlubšímu pochopení pozadí těchto rysů bude následně možno aplikovat různé programy pro rozvoj charakteru vojáků z povolání a tím docílit jejich spokojenějšího života a zvládnání zátěže, kterou s sebou služba v Armádě ČR nese.

9 ZÁVĚR

V závěru stručně shrneme zjištěné výsledky. Nejprve shrneme výsledky testování statistických hypotéz a poté popíšeme závěry z vedlejších testování. Ve svých závěrech se odkazujeme na osobnostní charakteristiky, které jsou velmi komplexní. Zde se k nim vyjádříme jen ve stručnosti, pro detailnější představu odkazujeme čtenáře na kapitolu o Metodách sběru dat, kde uvádíme Learyho typologii velmi detailně.

Závěry k testovaným hypotézám:

- Bylo zjištěno, že vojáci z povolání se na škále Autokracie (dominance) měřené Dotazníkem interpersonální diagnózy statisticky významně neliší od běžné populace.
- Měřením pomocí Dotazníku interpersonální diagnózy bylo také zjištěno, že se vojáci z povolání signifikantně neliší od běžné populace ani na škále poníženosti (submisivity).
- Zjistili jsme také, že míra Autokracie (dominance) nebo poníženosti (submisivity) statisticky významně nekoreluje s životní spokojeností v blízkých vztazích (měřeno dotazníkem DŽS).

Ze statistického testování vyplývá, že se vojáci neliší v míře Autokracie (dominance) nebo poníženosti (submisivity) od běžné populace. Zdá se také, že faktory jako je dominance či submisivita nehrají zásadní roli v kvalitě blízkých vztazích vojáků z povolání.

Další závěry:

- Bylo zjištěno, že vojáci z povolání se od běžné populace statisticky významně pozitivně liší v míře podezíravosti.
- Míra podezíravosti negativně velmi vysoce signifikantně ovlivňuje životní spokojenost v blízkých vztazích (HS Z DŽS) (měřeno na celém vzorku).
- U vojáků z povolání je míra v negativním směru podezíravosti signifikantní.
- U vzorku civilní populace můžeme v této souvislosti hovořit nanejvýš o trendu.

Výsledky statistického testování ukazují, že vojáci z povolání jsou ve vztazích k blízkým více podezřívaví. Leary (1976) na základě svých poznatků tvrdí, že jedinci tohoto

typu řeší své interpersonální problémy kritickým podezřívavým postojem ke svému sociálnímu okolí. Svou emocionální stabilitu si snaží zachovat tím, že vytvoří psychologické vzdálenosti mezi sebou a druhými. Ve vztazích více sycených touto typologií osobnosti bude tedy zřejmě chybět blízkost. Blíže se k typologii osobnosti dle Learyho věnujeme v kapitole Dotazník interpersonální diagnózy (s. 39).

- U vzorku civilního obyvatelstva pozorujeme jistý trend v negativním směru u osobnostního rysu hyperkonformita ve vztahu k životní spokojenosti.

Ukazuje se, že hyperkonformita je osobnostní rys, který negativně ovlivňuje partnerské vztahy. Leary (1976) je přesvědčen, že maladaptivní forma je u jedince manifestována bezmocným závislým projevem. Tito jedinci se vyhýbají projevům hostility, nezávislosti a moci. Chovají se stále bojácně a bezradně, zvláště když přijdou do styku se silným autoritářským jedincem.

- Nakonec se zmiňme o nález, který nám říká, že na životní spokojenost má vysoce signifikantní vliv to, zda jedinec (bez ohledu na příslušnost k armádě) žije sám nebo s partnerem. Pokud žije ve společné domácnosti s partnerem, jeho životní spokojenost významně stoupá.

Vytvoření a udržení spokojeného partnerského vztahu je jednou z nejnáročnějších sociálních disciplín. Z výsledků našeho výzkumu je patrné, že i přes tuto náročnost, ve společném soužití nakonec významně převáží výhody nad nevýhodami. Ve společném soužití je člověku poskytováno uspokojování základních životních potřeb, jako jsou potřeba bezpečí, sounáležitosti, ale jsou zde saturovány i základní fyziologické potřeby. I když jsou tyto potřeby v každém vztahu saturovány v jiné míře, a leckdy nejsou saturovány téměř vůbec, pokud by člověk žil sám, nebudou zcela určitě saturovány vůbec. Člověk je tvor společenský a zdá se, že společný život s někým blízkým naplňuje jeho smysl.

10 SOUHRN

Armádní systém je systémem autoritativním s jasně vymezenou hierarchií, ve které je člověk buď nadřízeným nebo podřízeným. I mezi vojáky ve zdánlivě komplementárních vztazích jsou jasně definované hierarchické vazby. To, co vojáky v aktivní službě silně ovlivňuje, je tedy otázka moci. Představíme-li si škálu dominance-submise, pak předpokládáme, že vojáci se na ní budou pohybovat na chvostech, což je dáno tím, že autoritativní systémy jsou z určitého úhlu pohledu relativně primitivní. „Věci“ jsou buď správně nebo špatně. Není nic mezi. Na druhé straně předpokládáme, že k tomu, aby mohl být člověk ve vztahu dlouhodobě spokojen, měl by se na této škále pohybovat relativně kolem středu. Tito lidé si jsou pak vědomi rozmanitosti světa, názorů, osobností atd. a jsou do značné míry ochotni odlišnost respektovat ba dokonce si ji i zamilovat.

Jedním z hlavních cílů této práce je prokázání souvislosti mezi dominantním, ale také submisivním chováním jedince na jeho blízké rodinné vztahy. Chceme také prokázat, že se v osobnostních rysech významně liší populace vojáků z povolání a populace civilního obyvatelstva a porozumět tomu, které osobností rysy to jsou. Cílem výzkumu je dále vysvětlení signifikantně vyšší rozvodovosti u příslušníků Armády ČR než u běžné populace, kterou zjistil ve své bakalářské práci Němec (2016) a ještě před ním Dziaková (2009). Výsledky výzkumu by měli napomoci k sestavení efektivnějšího systému na podporu rodinných vztahů profesionálních vojáků.

V naší práci vycházíme z několika postulátů jako je životní spokojenost, dominance a submisivita, ale také otázky moci a bezmoci, hierarchického uspořádání společnosti mnohých dalších. V roce 1953 zavádí Sullivan pojem interpersonálních vztahů, který ovlivnil řadu významných badatelů v oblasti humanitních disciplín a stal se ústředním konceptem mnoha teorií osobnosti. Většinový názor, že sociální chování není zcela náhodné, vedl ke snaze konstruovat teorie, jež by poskytovaly základ pro předpovídání interpersonálního chování.

V mnoha studiích z oblasti psychologie je dominance chápána jako stálý osobnostní rys, který je směsicí genetických a fyziologických vlivů. Dle tohoto pojetí se jedná o danou a neměnnou charakteristiku, která v průběhu života a napříč různými situacemi kolísá jen nepatrně (Sadalla a kol., 1987). Na druhé straně někteří vědci dominanci považují za

proměnnou, která se projevuje až v interakci mezi lidmi. Jako taková by ovšem dominance byla ovlivňována prostředím a zejména postavením interakčního partnera (Mitchell a Mapel, 1985).

S vojáky výše uvedené velmi úzce souvisí, jsou totiž v zahraničních misích vystaveni enormní zátěži, kterou je dlouhodobé odloučení od rodiny (kde se velmi často během odloučení vytvářejí nepříjemné třecí plochy – často se manifestují v podobě konfliktů v otázkách výchovy dětí), ale také samozřejmě náročnost služby v zahraničí. Problémem se pak mohou stát nekontrolované projevy agresivity během vojenského zásahu. Vojáci, kteří se ve strážní či patrolovní službě velice rychle adaptují na roli „muže zákona“, mohou být v případě výskytu negativních projevů místního obyvatelstva zvýšeně agresivní a mohou vyhledávat konfliktní situace, v nichž by se projevila jejich převaha daná legálním držením zbraně. Zkušenosti z misí jasně ukazují, jak latentní agresivita může vystoupit na povrch, když ji vojáci ve specifických sociálních situacích potřebují. Také naznačují něco o tom, jak se v české armádě zobrazuje moc a dominance. Příkladem je představa, že tento typ autority se automaticky pojí s brutalitou a tyranizováním (Dziaková, 2009).

Armáda disponuje mnohými nástroji, které se snaží zátěž vojáků a jejich rodin nějakým způsobem kompenzovat a zvyšovat tak jejich životní spokojenost. Armáda je často označována jako „chamtivá instituce“, která vyžaduje „hodně“, jak od svých zaměstnanců, tak od jejich rodin (Soeters et al. 2006). Na druhé straně je ale armáda připravena pomoci rodinám vojáků z povolání v časech, kdy to budou potřebovat. Tato podpora je v armádě nanejvýš důležitá pro pohodu vojáků v aktivní službě a jejich rodinných příslušníků (Steele a Walters 2001). V zahraničních armádách bylo zjištěno, že vojenská kultura obklopující rodiny vojáků z povolání ovlivňuje vyhledávání a přijímání pomoci, ale také sociální chování rodin vojáků z povolání (Drummet et al. 2003).

V našem kvantitativním výzkumu jsme využili dotazníkového šetření. Konkrétně se jedná o výzkum deskriptivně-korelační. Deskripce slouží ve výzkumu jako nástroj pro popis vybrané problematiky. V našem výzkumu jsme se zaměřili především na popis výskytu míry rozvodovosti u vojáků z povolání, ale také na porozumění jejich osobnostní struktuře. Také jsme v tomto výzkumu popsali rozdíly ve struktuře osobnosti a životní spokojenosti mezi vojáky z povolání a běžnou populací. Korelační část výzkumu nám pomůže pochopit vztah mezi vybranými proměnnými. V našem výzkumu nás zajímal vztah osobností struktury a životní spokojenosti vojáků z povolání.

Pro sběr dat v našem výzkumu jsme zvolili dva klasické standardizované dotazníky. Dotazník životní spokojenosti (DŽS) a Dotazník interpersonální diagnózy (ICL). Pro další vytěžení informací od respondentů jsme, na konec našeho dotazníku, zařadil několik otázek k demografickým údajům.

Výzkumný vzorek tvořilo celkem 153 osob (83 mužů a 70 žen). Zhruba polovinu respondentů tvořili vojáci z povolání ($N=68 \pm 44\%$) a druhou polovinu jedinci z běžné populace ($N=85 \pm 56\%$). Průměrný věk respondentů byl 43,81 let se směrodatnou odchylkou 11,33 let. Respondentovi s nejnižším věkem bylo jen 19 let. Nejstaršímu bylo 78 let. Modus věku byl 38 let.

Nejpočetnější skupinou je věková kategorie 40-49 let se 32% zastoupením. Druhou nejpočetnější skupinou je věková kategorie 30-39 let s 30% zastoupením a třetí nejpočetnější je skupina ve věkové kategorii 50-59 let s 22% zastoupením

Výsledky statistického testování stanovených hypotéz naznačují, že mezi vojáky z povolání a civilním obyvatelstvem není statisticky významný rozdíl v míře Autokracie (dominance) a Poníženosti (submisivity). U vojáků z povolání jsme nenašli statisticky významnou souvislost v míře Autokracie (dominance) a Poníženosti (submisivity) a životní spokojenosti.

Mimo testování statistických hypotéz jsme ovšem zjistili, že vojáci z povolání se od běžné populace statisticky významně pozitivně liší v míře podezíravosti. Dále bylo zjištěno, že míra podezíravosti negativně velmi vysoce signifikantně ovlivňuje životní spokojenost v blízkých vztazích v rámci celého vzorku. Při samostatném měření kategorie vojáků z povolání je negativní vliv míry podezíravosti na životní spokojenost v blízkých vztazích také signifikantní. U vzorku civilní populace můžeme hovořit v této souvislosti o jistém trendu. U vzorku civilního obyvatelstva má nicméně také statisticky významný vliv na spokojenost v manželství hyperkonformita, a to v negativním směru.

V otázkách praktické využitelnosti výsledků našeho výzkumu, je na místě se zamyslet nad samotnou metodikou testování vojáků z povolání. Domníváme se, že v tomto ohledu je potřeba nejprve dobře porozumět vojákům z povolání ve vztahu k psychologům a psychologickým šetřením. Praktickou využitelnost spatřujeme především u výsledků, které se jako signifikantní ukázaly, třebaže byly nad rámec stanovených hypotéz. Tyto výsledky nám dávají podnětný materiál pro další výzkum. Navrhujeme zde kvalitativní formou prozkoumat osobnostní rysy jako egocentrismus a podezíravost právě u vojáků z povolání.

Díky hlubšímu pochopení pozadí těchto rysů bude následně možné aplikovat různé programy pro rozvoj charakteru vojáků z povolání a tím docílit jejich spokojenějšího života a zvládnutí zátěže, kterou s sebou služba v Armádě ČR nese.

LITERATURA

- Angyal, A. (1941). *Foundations for a science of personality*. New York: Commonwealth Fund.
- Angyal, A. (1951). *A theoretical model for personality studies*. *Journal of Personality*, 20, 131–142.
- Atkinson, R. L. (2003). *Psychologie*. Praha: Portál
- Bakan, D. (1966). *The duality of human experience*. Chicago, IL: Rand McNally.
- Bakan, D. (1968). *Disease, pain and sacrifice*. Chicago, IL: University of Chicago Press.
- Bakan, D. (1971). *Slaughter of the innocents*. San Francisco, CA: Josey-Bass.
- Benjamin, L. S. (1974). *Structural analysis of social behaviour*. USA: Psychological rev.
- Bell, M. m., Nelson, J. s., Spann, S. m., Molloy, C. j., Britt, S. l., & Goff, B. s. nelson. (2014). *The impact of financial resources on soldiers' well-being [Online]*. *Journal Of Financial Counselling And Planning*, 25(1), 41-52.
- Blake, R. R., Moulton, J. S. (1982). *Theory and research of developing a science of leadership*. USA: Journal of Applied Behavioural Science
- Boss, P. (1987). *Family stress: perception and context*. In M. Sussman & S. Steinmetz (Eds.), *Handbook of marriage and family* (pp. 695–723). New York: Plenum.
- Boss, P., Bryant, C. M., & Mancini, J. A. (2017). *Family stress management: A contextual approach (3rd ed.)*. Thousand Oaks, CA: Sage Publications.
- Bowen, G. L., & McClure, P. (1999). *Military communities*. In P. McClure (Ed.), *Pathways to the future: A review of military family research* (pp. 11–34). Scranton, PA: Marywood College.
- Bowen, G. L., Mancini, J. A., Martin, J. A., Ware, W. B., & Nelson, J. P. (2003). *Promoting the adaptation of military families: An empirical test of a community practice model*. *Family Relations*, 52(1), 33–44.
- Bowen, G. L., Martin, J., & Mancini, J. A. (1999). *Communities in blue for the 21st century*. Fairfax, VA: Caliber Associates.
- Bowen, G. L., Martin, J. A., Mancini, J. A., & Nelson, J. P. (2000). *Community capacity: Antecedents and consequences*. *Journal of Community Practice*, 8(2), 1–21.
- Bowen, G. L., Martin, J., Mancini, J., & Swick, D. (2015). *Community capacity and the psychological life satisfaction of married US air force members*. *Military families and war in the 21st century: Comparative perspectives*, pp. 210–226.

- Branje, S. J., Hale, W. W., Frijns, T., & Meeus, W. H. (2010). *Longitudinal associations between perceived parent–child relationship quality and depressive symptoms in adolescence*. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 38(6), 751–763.
- Brewer, M. B., & Gardner, W. L. (1996). *Who is this “we”? Levels of collective identity and self representations*. *Journal of Personality and Social Psychology*, 71, 83 – 93.
- Bureau, J. F., Easterbrooks, M. A., & Lyons-Ruth, K. (2009). *Maternal depressive symptoms in infancy: Unique contribution to children’s depressive symptoms in childhood and adolescence?* *Development and Psychopathology*, 21, 519–537.
- Cakirpaloglu, P. (2012). *Úvod do psychologie osobnosti*. Praha: Grada
- Caravita, S. C., Di Blasio, P. and Salmivalli, C. (2009), *Unique and Interactive Effects of Empathy and Social Status on Involvement in Bullying*. *Social Development*, 18: 140-163. <http://doi:10.1111/j.1467-9507.2008.00465.x>
- Carbonell, J. L. (1984). *Sex roles and leadership revisited*. *Journal of Applied Psychology*, 53, 377-382
- Carvalho, C. B. (2018). *Psychosocial roots of paranoid ideation: The role of childhood experiences, social comparison, submission, and shame*. New Jersey: John Wiley & Sons Ltd
- Conger, R. D., Neppl, T., Kim, K. J., & Scaramella, L. (2003). *Angry and aggressive behaviour across three generations: A prospective, longitudinal study of parents and children*. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 31(2), 143–160.
- Cowlshaw, G., Dunbar, R.I., (1991). *Dominance rank and mating success in male primates*. *Animal Behaviour*
- Cross, S. E., Hardin, E. E., & Gercek-Swing, B. (2011). *The what, how, why, and where of self-construal*. *Personality and Social Psychology Review*, 15, 142 – 179.
- de Bruyn, E. H., Cillessen, A. H., & Wissink, I. B. (2010). *Associations of peer acceptance and perceived popularity with bullying and victimization in early adolescence*. *The Journal of Early Adolescence*, 30(4), 543-566.
- Deci, E. L., & Ryan, R. M. (2008). *Self-determination theory: A macro theory of human motivation, development, and health*. *Canadian Psychology*
- DeGraff, A. n., O’Neal, C. w., & Mancini, J. a. (2016). *The Significance of Military Contexts and Culture for Understanding Family Well-Being: Parent Life Satisfaction and Adolescent Outcomes [Online]*. *Journal Of Child And Family Studies*, 25(10), 3022-3033. <https://doi.org/10.1007/s10826-016-0471-0>
- Disman, M. (2002). *Jak se vyrábí sociologická znalost (3. vyd.)*. Praha: Karolinum

- Drummet, A. R., Coleman, M., & Cable, S. (2003). *Military families under stress: Implications for family life education*. *Family Relations*, 52(3), 279–287.
- Dziaková, O. (2009). *Vojenská psychologie*. Praha: Triton
- East, M. L. (1993). *The erect 'penis' is a flag of submission in a female-dominated society: greetings in Serengeti spotted hyenas*. Berlin: Springer-Verlag
- Fahrenberg, J., Kurtek, M., Schumacher, J., Brähler, E. (2001). *Dotazník životní spokojenosti*. Praha: Testcentrum
- Fiedler, F. E. (1978). *The contingency model and the dynamics of the leadership process*. New York: Academic press
- Finkel, L., Kelley, M., & Ashby, J. (2003). *Geographic mobility, family, and maternal variables as related to the psychosocial adjustment of military children*. *Military Medicine*, 168, 1019–1024.
- Fowler, J. W. (1981). *Stages of faith*. New York, NY: Harper & Row.
- Freeman, B., & Lanning, W. (1989). *A multivariate analysis of the relationship between social power, motivation, and personality characteristics in college students*. *Journal of College Student Development*, 30, 522-527.
- Freud, S. (1957). *Instincts and Their Vicissitudes*. London: Hogarth Press
- Freud, S. (1963). *Civilization and its discontents*. London: Hogarth Press.
- Fromm, E. (1941). *Escape from Freedom*. New York: Holt, Rinehard & Winston
- Gottvaldová, M., Znojilová, M. (2006). *Obrana vojenského profesionála proti stresu*. Vyškov: Ředitelství výcviku a doktrín
- Gore, J. S., & Cross, S. E. (2011). *Conflict of interest: Relational self-construal and decision making in interpersonal contexts*. *Self and Identity*, 10, 185 – 202.
- Groth, A. N. (1979). *Men who race: The psychology of offender*. New York: Plenum.
- Gudykunst, W. B., Matsumoto, Y., Ting-Toomey, S., Nishida, T., Kim, K., & Heyman, H. (1996). *The influence of cultural individualism-collectivism, self-construals, and individual values on communication styles across cultures*. *Human Communication Research*, 22, 510 – 543.
- Hamplová, D. (2006). *Životní spokojenost, štěstí a rodinný stav v 21 evropských zemích*. Praha: Sociologický časopis
- Hartik, L. M. (1979). *Identification of personality characteristics and self-concept factors of battered wives*. (Doctoral dissertation, United States International University, 1978). *Dissertation Abstracts International*, 40, 893-898.

- Hartl, P., Hartlová, H. (2000). *Psychologický slovník*. Praha: Portál
- Hawley, P. H. (1999). *The Ontogenesis of Social Dominance: A Strategy-Based Evolutionary Perspective*. Germany: Developmental Review
- Huebner, A. J., Mancini, J. A., Bowen, G. L., & Orthner, D. K. (2009). *Shadowed by war: Building community capacity to support military families*. *Family Relations*, 58, 216–228.
- Huffman, A. H., Culbertson, S. S., & Castro, C. A. (2008). *Family friendly environments and US Army soldier performance and work outcomes*. *Military Psychology*, 20(4), 253.
- Chambel, M. José, Castanheira, F., Oliveira-Cruz, F., & Lopes, S. (2015). *Work context support and Portuguese soldiers' well-being: The mediating role of autonomous motivation* [Online]. *Military Psychology*, 27(5), 297-310. <https://doi.org/10.1037/mil0000087>
- Chase I., Tovey C., Spangler-Martin D., (2002). *Individual differences versus social dynamics in the formation of animal dominance hierarchies*. USA: PNAS
- Jiang, T. (2019). *Social Dominance Orientation Moderates the Effects of Socioeconomic Status on Well-Being* [Online]. *American Journal Of Psychology*, 132(2), 237. <https://doi.org/10.5406/amerjpsyc.132.2.0237>
- Juvonen, J., Graham, S., & Schuster, M. A. (2003). *Bullying among young adolescents: The strong, the weak, and the troubled*. *Pediatrics*, 112(6 D), 1231-1237. doi:10.1542/peds.112.6.1231
- Kearns, N. T., Becker, J., McMinn, K., Bennett, M. M., Powers, M. b., Warren, A. Marie, & Edgerton, J. (2019). *Increased spiritual well-being following cardiovascular surgery influences one-year perceived posttraumatic growth* [Online]. *Psychology Of Religion And Spirituality*. <https://doi.org/10.1037/rel0000291>
- Koh, J.-B., & Wong, J. S. (2017). *Survival of the Fittest and the Sexiest: Evolutionary Origins of Adolescent Bullying*. *Journal of Interpersonal Violence*, 32(17), 2668–2690. <https://doi.org/10.1177/0886260515593546>
- Kohlberg, L. (1964). *Collected papers on moral development and moral education*. Cambridge, MA: Center for Moral Education.
- Křivohlavý, J. (2004). *Pozitivní psychologie*. Praha: Portál
- Leary, T. (1957). *Interpersonal diagnosis of personality: A functional theory and methodology for personality evaluation*. New York: Ronald Press.
- Leary, T. (1976). *Dotazník interpersonální diagnózy – ICL*. Bratislava: Psychodiagnostické a didaktické testy, n. p.

- Lewin, K., Lippitt, R., White, R. K. (1939). *Patterns of aggressive behaviour in experimentally created "social climates."* USA: The Journal of Social Psychology
- Liberman, M., & Cohler, B. (1975). *Constructing measures for older people. (Final Report A. O.A. Grant No. 93-p57425/5).* Chicago, IL: Authors.
- Limbirt, C. (2004). *Psychological life satisfaction and job satisfaction amongst military personnel on unaccompanied tours: The impact of perceived social support and coping strategies.* Military Psychology, 16(1), 37.
- Loevinger, J. (1966). *The meaning and measurement of ego development.* American Psychologist, 21, 195-206.
- Loevinger, J. (1976). *Ego Development.* San Francisco, CA: Josey-Bass.
- Loevinger, J. (1984). *On the self and predicting behavior.* In R. A.Zucker, J.Aronoff, & A. I.Rabin (Eds.) *Personality and prediction of behavior.* New York, NY: Academic Press.
- Magnavita, J. J. (2002). *Theories of Personality: Contemporary Approaches to the Science of Personality.* New York: John Wiley & Sons.
- Mancini, J. A., Bowen, G. L., & Martin, J. A. (2005). *Community social organization: A conceptual linchpin in examining families in the context of communities.* Family Relations, 54, 570–582.
- Matějček, Z. (1996). *Teoretická úvaha nad pozdními následky psychické deprivace a subdeprivace.* Praha: Čs. Psychologie
- Matzel, L. D. (2017). *The tendency for social submission predicts superior cognitive performance in previously isolated male mice.* USA: Elsevier B.V.
- Megargee, E. J. (1969). *Influence of sex roles on the manifestation of leadership.* Journal of Applied Psychology, 53, 377-382.
- Meleady R. et al (2019). *Intergroup Contact, Social Dominance, and Environmental Concern: A Test of the Cognitive-Liberalization Hypothesis.* APA: Journal of Personality and Social Psychology.
- McCoy, D. Martin, & Heritage, J. G. (1992). *The Relationship of Dominance, Self-Esteem, and Life Satisfaction to Selected Variables [Online].* Dostupné z: <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED391136.pdf>
- Murray, H. A. (1938). *Explorations in personality.* New York: Oxford University Press.
- Myers, M. B., Templer, D. I., & Brown, R. (1984). *Coping ability of women who become victims of rape.* Journal of Clinical 52, 73-78.
- Nakonečný, M. (2009). *Sociální psychologie.* Praha: Academia

- Němec, J. (2016). *Životní spokojenost a stres vojáků Armády ČR*. Olomouc: UPOL
- Neugarten, B., Havighurst, R., & Tobin, S. (1961). *The measurement of life satisfaction*. *Journal of Gerontology*, 1(2), 134–143.
- Nordmann, N. (2014). *An analysis of life interviews selected for ratings of life satisfaction correlated with ratings of dominance [Online]*. *Behavioral Development Bulletin*, 19(4), 135-143. <https://doi.org/10.1037/h0101089>
- Oetzel, J. G. (1998). *Explaining individual communication processes in homogenous and heterogeneous groups through individualism-collectivism and self-construal*. *Human Communication Research*, 25, 202 – 224.
- O’Neal, C. W., Richardson, E., Mancini, J. A., & Grimsley, N. (2016). *Parents’ early life stressful experiences, their present well-being, and that of their children*. *American Journal of Orthopsychiatry*. doi:10.1037/ort0000140
- Oshri, A., Lucier-Greer, M., O’Neal, C. W., Arnold, A. L., Mancini, J. A., & Ford, J. L. (2015). *Adverse child experiences, family functioning, and resilience in military families: A pattern-based approach*. *Family Relations*, 64, 44–63.
- Paulus, P. B., Nagar, D., Larey, T. S., & Camacho, L. M. (1996). *Environmental, lifestyle, and psychological factors in the health and well-being of military families*. *Journal of Applied Social Psychology*, 26(23), 2053–2075.
- Palmer, C. (2008). *A theory of risk and resilience factors in military families*. *Military Psychology*, 20(3), 205–217.
- Peck, R., Olsen, C., & Devore, J. L. (2015). *Introduction to statistics and data analysis* (5. vyd.). Mason: Cengage Learning.
- Pickering, G. S., & Galvin-Schaefer, K. (1988). *An empirical study of reentry women*. *Journal of Counselling Psychology*, 35, 298-303.
- Prochazka, J. et al (2014). *Dominance as a Moderator in the Relationship Between Leader's Warmth and Effectiveness*. UK: Academic Conferences and Publishing International Limited
- Rank, O. (1929). *The trauma of birth*. New York, NY: Harcourt, Brace.
- Rank, O. (1945). *Will, therapy and truth and reality*. New York, NY: Knopf.
- Reeb, B. T., Conger, K. J., & Wu, E. Y. (2010). *Paternal depressive symptoms and adolescent functioning: The moderating effect of gender and father hostility*. *Fathering*, 8, 131–142.

- Richardson, E., Mallette, J., O'Neal, C. W., & Mancini, J. A. (2016). *Do youth development programs matter? An examination of transitions and well-being among military youth*. *Journal of Child and Family Studies*, 25(6), 1765–1776.
- Rosenheck, R., & Nathan, P. (1985). *Secondary traumatization in children of Vietnam veterans*. *Hospital & Community Psychiatry*, 36, 538–539.
- Rycroft, Ch. (1993). *Kritický slovník psychoanalýzy*. Praha: Psychoanalytické nakladatelství
- Sadalla, E. K., Kenrick, D. T., Vershurede, B. (1987). *Dominance and Heterosexual Attraction*. USA: *Journal of Personality and Social Psychology*
- Samper, R., Taft, C., King, D., & King, L. (2004). *Posttraumatic stress disorder symptoms and parenting satisfaction among a national sample of male Vietnam veterans*. *Journal of Traumatic Stress*, 17, 311–315.
- Sayers, S. L., Farrow, V. A., Ross, J., & Oslin, D. W. (2009). *Family problems among recently returned military veterans referred for a mental health evaluation*. *Journal of Clinical Psychiatry*, 70(2), 163.
- Segal, M. W., & Harris, J. J. (1993). *What we know about Army families*. Alexandria, VA: US Army Research Institute for the Behavioral and Social Sciences.
- Selkin, J. (1975). *Rape: When to fight back*. *Psychology Today*, pp. 71-76.
- Selkin, J. (1978). *Protecting personal space: Victim resister reactions to assaultive rape*. *Journal of Community Psychology*, 6, 263-268.
- Selman, R. L. (1980). *The growth of interpersonal understanding: Developmental and clinical analysis*. New York, NY: Academic Press.
- Shiffer, C. O., Maruy, R. V., DeGraff, A. N., Sonethavilay, H., Mehta, M. S., Wilcox, S. L., Bassett, G., & Linsner, R. K. (2015). *Blue Star Families 2015 annual military family lifestyle survey: Comprehensive Report*. Washington, DC. Dostupné z: https://bluestarfam.org/wp-content/uploads/2016/04/bsf_2015_comprehensive_report.pdf
- Scheafer, E. S. (1959). *A circumplex model for maternal behaviour*. USA: *Journal of Abnormal social psychology*
- Schjelderup-Ebbe, T. (1975). *Contributions to the social psychology of the domestic chicken*. PA: Dowden, Hutchinson and Ross
- Soeters, J. L., Winslow, D. J., & Weibull, A. (2006). *Military culture*. In G. Caforio (Ed.), *Handbook of the sociology of the military* (pp. 237–254). New York: Springer
- Steele, W. M., & Walters, R. P, Jr. (2001). *Training and developing leaders in a transforming army*. *Military Review*, 81(5), 2.

- SteelFisher, G. K., Zaslavsky, A. M., & Blendon, R. J. (2008). *Health related impact of deployment extensions on spouses of active duty army personnel*. *Military Medicine*, 173(3), 221–229.
- Straus, M. a. (2008). *Dominance and symmetry in partner violence by male and female university students in 32 nations [Online]*. *Children And Youth Services Review*, 30(3), 252-275. <https://doi.org/10.1016/j.childyouth.2007.10.004>
- Stodgill, R. M., Coons, A. E. (1957). *Leader behaviour: Its description and measurement*. Ohio: Ohio State University
- Stulp, G. et al (2015). *Human height is positively related to interpersonal dominance in dyadic interactions*. USA: Plos One
- Sullivan, H. S. (1953). *The interpersonal theory of psychiatry*. New York: Norton
- Sutton, J., Smith, P. K., & Swettenham, J. (1999). *Bullying and 'theory of mind': A critique of the 'social skills deficit' view of anti-social behaviour*. *Social development*, 8(1), 117-127.
- Thompson, C. A., Beauvais, L. L., & Lyness, K. S. (1999). *When work–family benefits are not enough: The influence of work–family culture on benefit utilization, organizational attachment, and work–family conflict*. *Journal of Vocational Behaviour*, 54(3), 392–415.
- Tiedens, L. Z., & Fragale, A. R. (2003). *Power moves: Complementarity in dominant and submissive nonverbal behaviour*. *Journal of Personality and Social Psychology*, 84, 558 – 568.
- Tiedens, L. Z., Unzueta, M. M., & Young, M. J. (2007). *An unconscious desire for hierarchy? The motivated perception of dominance complementarity in task partners*. *Journal of Personality and Social Psychology*, 93, 402 – 414.
- Vágnerová, M. (2004). *Psychopatologie pro pomáhající profese*. Praha: Portál
- Vaillancourt, T., Hymel, S., & McDougall, P. (2003). *Bullying is power: Implications for school-based intervention strategies*. *Journal of Applied School Psychology*, 19(2), 157-176. http://doi:10.1300/J008v19n02_10
- Výrost, J., & Slaměník, I. (2008). *Sociální psychologie. (2., přepracované a rozšířené vydání)*. Praha: Grada
- Yaremtchuk, V. (2014). *Life Satisfaction and Psychological Well-Being of Rescue Operations Participants in a Prolonged Emergency Situation [Online]*. *Review Of European Studies*, 6(4), 174-181. Dostupné z: <http://dx.doi.org/10.5539/res.v6n4p174>

- Welsh, J. A., Olson, J., Perkins, D. F., Travis, W. J., & Ormsby, L. (2015). *The role of natural support systems in the post deployment adjustment of active duty military personnel*. *American Journal of Community Psychology*, 56(1–2), 69–78.
- Wiggins, J. S. (1979). *A psychological taxonomy of trait-descriptive terms: The interpersonal domain*. *Journal of Personality and Social Psychology*, 37, 395 – 412.
- Wolke, D., Woods, S., Bloomfield, L., & Karstadt, L. (2001). *Bullying involvement in primary school and common health problems*. *Archives of disease in childhood*, 85(3), 197-201.
- Yildirim, M., Barmanpek, U., & Farag, A. a. h. (2018). *Reliability and Validity Studies of Externality of Happiness Scale Among Turkish Adults [Online]*. *European Scientific Journal*, 14(14), 1-17. <https://doi.org/10.19044/esj.2018.v14n14p1>

PŘÍLOHY

Seznam příloh:

1. Abstrakt diplomové práce v českém jazyce
2. Abstrakt diplomové práce v anglickém jazyce
3. Seznam použitých zkratk
4. Ukázka datové matice
5. Průvodní dopis k výzkumu
6. Ukázka části dotazníku s demografickými údaji
7. Ukázka kruhového diagramu ICL

1. Abstrakt diplomové práce v českém jazyce

ABSTRAKT DIPLOMOVÉ PRÁCE

Název práce: Vliv dimenze Dominance-submisivita na mezilidské vztahy u vojáků z povolání

Autor práce: Bc. Jiří Němec

Vedoucí práce: PhDr. Daniel Dostál, Ph.D.

Počet stran a znaků: 71 (141 927)

Počet příloh: 7

Počet titulů použité literatury: 125

Abstrakt: Práce se zabývá vlivem osobnostních charakteristik, jakými jsou Dominance a submisivita na životní spokojenost v těch nejbližších vztazích. Ve vztazích životním partnerům a vlastním dětem. V teoretické části byla představena základní východiska této práce, kterými jsou interpersonální model popisující osm základních osobnostních charakteristik a životní spokojenost vztahující se k rodinnému životu. Výzkumná část byla založena na kvalitativní metodologii za využití dotazníkového šetření na vzorku 153 jedinců složených z vojáků z povolání (N=68) a civilní populace (N=85). Výběr jedinců byl realizován distribucí online odkazu na elektronickou formu dotazníku a také prostřednictvím psychologů a vrchních praporčíků jednotlivých vojenských útvarů v papírové podobě mezi vojáky z povolání. Použitými metodami byly dotazníky ICL a DŽS. Výsledky ukazují, že se vojáci z povolání ve sledovaných proměnných (dominance, submisivita) statisticky významně neliší od běžné populace. Statisticky významnou souvislost životní spokojenosti a sledovaných proměnných jsem u vojáků z povolání rovněž nenašli. Nad rámec testování statistických hypotéz bylo zjištěno se vojáci od běžné populace statisticky významně pozitivně liší v míře podezíravosti, že statisticky významně negativně ovlivňuje jejich vztahy. U civilního obyvatelstva na manželství statisticky významně působí osobnostní charakteristika Hyperkonformita (v negativním směru). Na životní spokojenost má potom také statisticky významný vliv v pozitivním směru, pokud jedinec žije ve společné domácnosti se svým životním partnerem, a to bez rozdílu v příslušnosti k armádě ČR.

Klíčová slova: Dominance, submisivita, osobnost, životní spokojenost, manželství, děti

2. Abstrakt diplomové práce v anglickém jazyce

ABSTRACT OF THESIS

Title: Influence of the dominance-submission dimension on interpersonal relationships among professional soldiers

Author: Bc. Jiří Němec

Supervisor: PhDr. Daniel Dostál, Ph.D.

Number of pages and characters: 71 (141 927)

Number of appendices: 7

Number of references: 125

Abstract: The thesis deals with the influence of personality characteristics such as Dominance and submissivity on life satisfaction in the closest relationships. In relationships with life partners and their own children. In the theoretical part were introduced the basic starting points of this work, which are interpersonal model describing eight basic personality characteristics and life satisfaction related to family life. The research part was based on a qualitative methodology using a questionnaire survey on a sample of 153 individuals consisting of professional soldiers (N = 68) and civilian population (N = 85). The selection of individuals was carried out by distributing an online link to the electronic form of the questionnaire and also through psychologists and senior midshipmen of individual military units in paper form among professional soldiers. The methods used were ICL and DŽS questionnaires. The results show that professional soldiers do not differ significantly from the general population in the monitored variables (dominance, submissivity). I did not find a statistically significant correlation between life satisfaction and the monitored variables in professional soldiers either. In addition to testing statistical hypotheses, it was found that soldiers from the general population were statistically significantly positively threatened to suspect that they had a significant negative impact on their relationships. For civilians on marriage statistically significant personality characteristics Hyperconformity (in the negative sense). It then has a statistical effect on life satisfaction on a positive basis in terms of unique life in a common household with a member of his / her life without compromising membership of the Czech army.

Key words: Dominance, submissivity, personality, life satisfaction, marriage, children

3. Seznam použitých zkratk

AČR	Armáda České republiky
MO	Ministerstvo obrany
VZP	Voják z povolání
ICL	Dotazník interpersonální diagnózy
DŽS	Dotazník životní spokojenosti
MAN	Kategorie v dotazníku DŽS vztahující se k manželství
DET	Kategorie v dotazníku DŽS vztahující se k vlastním dětem
SD	Směrodatná odchylka
HS	Hrubý skór
os	osobnost

5. Průvodní dopis k výzkumu

Dobrý den,

ve spolupráci s Katedrou psychologie Filozofické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci a Armádou ČR je realizován výzkum v oblasti interpersonálního chování ve vztahu k životní spokojenosti. Na následujících stránkách najdete dva krátké dotazníky, jejichž vyplnění vám bude trvat jen několik málo minut. Prosím o vyplnění všech položek u obou dotazníků a také všechny položky týkající se demografických údajů. Zpola vyplněný dotazník nemůže být do zpracování dat zařazen. Vyplnění dotazníků je dobrovolné a všem je zaručena anonymita (důležité jsou pro nás plošné výsledky, nikoliv výsledky jednotlivce). Výsledky výzkumu poskytnou lepší vhled do problematiky partnerských vztahů vojáků z povolání a napomohou ke zkvalitnění péče o vojáky a jejich rodiny.

Děkuji za Váš čas a nesobeckou ochotu přispět k dobré věci.

Rotmistr Bc. Jiří Němec

6. Ukázka části dotazníku s demografickými údaji

III. Demografické údaje

Jste voják z povolání? ANO NE
Pohlaví: MUŽ ŽENA
Věk (vepište celé číslo):

Nejvyšší dosažené vzdělání:

- nedokončené základní vzdělání
- základní
- vyučen bez maturity
- vyučen s maturitou
- ukončené středoškolské vzdělání
- ukončené vysokoškolské vzdělání

Rodinný stav:

- ženatý/vdaná
- svobodný(á)
- vdovec/vdova
- rozvedený(á)

Domácnost:

- žiji sám/sama
- žiji s partnerem/partnerkou

1. Ukázka kruhového diagramu ICL

